وەهمێک ... ڕیچارد داوکینز ... خوێندنەوەی: بەریڤان جەمال حەمە سەعید

بەشی پێنجەم...

ڕیشەی ئایین

پێموایە بەشی پێنجەم گرنگترین بەشی ئەم کتێبەیە، بە تێگەیشتین لێی وەڵامی گەلێک پرسیاری ڕیشەیمان لەسەر ئاین دەستدەکەوێت.

لە سەرەتادا نوسەر لە پرسیارێکی سەرەکییەوە دەستپێدەکات، بە پرسیارێک، کە پێشترێتیی (أسبقية) هەیە لە بەر هەگەلێک، کە دەیبینین: پرسیاری داروینی لەبارەی هەڵبژاردنی سروشتییەوە. نوسەر دەڵێت دەکرێت پرسیار بکەین، چ فشارێک یان فشارگەلێک لە بنەچەوە، لەلایەن هەڵبژاردنی سروشتییەوە کراوە بۆ سوودی پاڵپێوەنانی ئایین. ئەم پرسیارە بەپێی لێکدانەوەی پێوانەیی داروینیی بەفیڕۆنەدان جێگەیەکی پڕبایەخ پەیدا دەکات. ئایین زۆر بەهەدەردەرە، زۆر دەستبڵاوە و هەڵبژاردنی سروشتی هەمیشە لە دژی بەفیڕۆدانە و لەناوی دەبات.

سروشت ژمێریارێکی پیسکەیە، دەست بە فلسەسوورەکەوە دەگرێت، چاوی بڕیوەتە چرکە و خولەکی کاتژمێر و بچووکترین خەرجیی ناپێویست، بێسزا لە دەستی دەر ناچێت. وەک داروین ڕوونی کردەتەوە، لاسارانە و بێبڕانەوە “هەڵبژاردنی سروشتی ڕۆژانە و کاژێرانە بەناو جیهاندا، لە هەموو شتە جۆراوجۆرەکان، هەتا لە وردترینیان ورد دەبێتەوە؛ ئەوەی خراپە ڕەتی دەکاتەوە، ئەوەی چاکە دەستی پێوە دەگرێت و فرەی دەکات؛ لە هەر کاتێک و لە هەر شوێنێکدا هەل هاتە پێشەوە، بێدەنگانە و بێبەزەییانە کاری خۆی دەکات بۆ باشترکردنی هەر بوونەوەرێکی ئۆرگانی.” ئەگەر ئاژەڵێکی دڕندە خووی گرتووە بە ئەنجامدانی هەندێک چالاکیی بێکەڵکەوە، ئەوا هەڵبژاردنی سروشتی یارمەتیی تاکە ڕەقیبەکانی دەدات، کە کات و توانای خۆیان تەرخان کردووە بۆ گیانبەدەر بردن و فرەکردن، لەجیاتی ئەو. سروشت ناتوانێت لەگەڵ بێبایەخی هەڵبکات. بەکەڵکەتیی سەرسەخت سەر دەکەوێت، هەتا ئەگەر ئەمە هەمیشە وەهاش دەرنەکەوێت.

لە یەکەم نیگادا، وا دەر دەکەوێت کلکی تاوس دەستبڵاویەکی بەهاوتایە. بەدەنیاییەوە خێری تێدا نییە بۆ گیانبەدەربردنی خاوەنەکەی. بەڵام سوود دەگەیەنێت بەو جینانەی ئەم جیا دەکاتەوە لە ڕەقیبە کەمبەرچاوەکانی. کلک پڕوپاگەندەیە، کە لەناو بازاڕی سروشتدا جێگەکەی دەکڕدرێت لە ڕێگەی سەرنجڕاکێشانی مێیینەکانەوە. نمونەیەکی تری وەک “مێرووڵەبازی anting”، خوویەکی سەیری باڵندەی وەک قەلەباچکەیە، کە لەناو شارەمێرووڵەدا “حەمام دەکات” یان بە جۆرێک مێرووڵە بەر دەداتە ناو پەڕەکانی. هیچ کەسێک نازانێت کەڵکی مێرووڵەبازی چییە – لەوانەیە جۆرێک لە پاکوتەمیزی بێت، پاککردنەوەی پەڕەکان بێت لە خۆژەن؛ گریمانی جۆراوجۆری تر هەیە، بەڵام بۆ هیچکامیان بەڵگەی بەهێز بەدەستەوە نییە. بەڵام گومان لەم وردەکارییانەدا، ڕێگر نییە – نابێت ببێتە ڕێگری – گریمانی بەمتمانەی داروینییەکان، کە دەبێت مێرووڵەبازی “لەپێناوی” شتێکدا بێت.

لەم حاڵەتەدا، دەکرێت هزری تەندروست بەوە ڕازی بێت، بەڵام ژیربێژیی داروینی هەی تایبەتی خۆی هەیە، کە وا بیری لێ بکاتەوە، ئەگەر باڵندە ئەمە نەکات، لەوانەیە بوارگەلێکی ئاماری سەرکەوتنی جینی زیانی پێ بگات، هەرچەند هێشتا ئێمە بەوردی نازانین ئەم زیانبینینە چ ڕێگەیەک دەگرێت. سەرئەنجامەکەی لە گریمانەکی دووانییەوە سەرچاوە دەگرێت، کە هەڵبژاردنی سروشتی سزای بەفیڕۆدانی کات و وزە دەدات و کە باڵندە بەبەردەوامی دەبینرێت، کات و وزەی خۆی تەرخان دەکات بۆ مێرووڵەبازی. ئەگەر مێرووڵەبازی کەڵکێکی ئەرێنیی نەبووایە بۆ گیانبەدەربردن و زاووزێ، هەڵبژاردنی سروشتی لەمێژ بوو یارمەتی تاکەکانی دەدا، کە خۆیان بەدوور بگرن لێی.

لەوانەیە داروینییەک کەڵکەڵەی ئەوەی بچێتە سەرەوە، هەمان شت بڵێت لەبارەی ئایینەوە؛ لەبەر ئەوە ئەم گفتوگۆیە پێویست بوو. بۆ گەشەگەرێک، ڕێوڕەسمەکانی ئایین “لە تاوس دەچێت لەنێو ڕووتەنی هەتاوی دارستانێکدا” (بۆ وتەی دان دەنێت). ڕەفتاری ئایینی هاوئاستی گەورەکراوی مرۆڤی مێرووڵەبازییە. کاتبەرە، وزەخۆرە، زۆرجاریش وەکوو ڕازاندنەوەی دەستبڵاوانەی پەڕی باڵندەی بەهەشت وایە. ئایین دەتوانێت ژیانی تاکەکی ئایینمەند بخاتە مەترسییەوە و هەروەها ژیانی کەسانی تریش.
بۆ هەزاران ئەشکەنجە دران لەسەر وەفادارییان بۆ ئایینێک، ڕاو نران لەلایەن دەمارگیرانی تایەفەیەکی ترەوە، کە لە زۆر حاڵەتدا

بیروباوەڕەکی ئایینی جێگرەوەی بە ئەستەم جیاواز ھەبووە. ھەندێک جار ئایین بە پێوەرێکی ئێجگار فراوان، سامان ھەڵدەلووشێت. کەنیسە سەرەکییەکانی سەدەی ناوەڕاست بە چەندین سەدە، ھێزی کاری سەدان پیاوی بردووە بۆ دروستکردنیان، لەگەڵ ئەوەشدا، ھەرگیز بەکار نەھێنران بۆ نیشتەجێبوون یان بۆ ھەر مەبەستێکی تر، کە وەھا چاوی لێ بکرێت بەکەڵک بێت. ئایا ئەمە جۆرێک لە خانووسازیی کلکی تاوس نەبووە؟ ئەگەر وا بووبێت، ئەم پڕوپاگەندەیە ڕوو بە کێ بووە؟ مۆسیقای ئایینی و وێنەکێشانی خواپەرستی، بەھرەکانی ڕێنێسانس و سەدەکانی ناوەڕاستیان بە شێوەیەکی فراوان پاوەن کردبوو بۆ خۆیان.

خەڵکی ئایینمەند لەپێناوی خواکانیاندا کوشتاریان بەڕێوە خست و خۆیان بە کوشت دا؛ سوێندیان خوارد، کە بە ھەموو ژیانیان بەسەڕەتی و تەنیا ژیان بکەن، ھەموو ئەمانە بۆ خزمەتی ئایین بوو. ھەموو ئەمانە لەپێناوی چیدا؟ باشە کەڵکی ئایین چییە؟ بە شێوەیەکی گشتی، مەبەستی داروینییەک لە "کەڵک،" ھەندێک ھێزدانە بە توانای ژیانبەدەربردنی جینی تاکەک. ئەوەی لەمەڕدا دەر نەکەوتووە ئەو خاڵە گرنگەیە، کە کەڵکی داروینی سنووردار نەکراوەتەوە بە جینەکانی ئۆرگانیزمێکی تاک.

دەکرێت سێ ئامانجی جێگرەوەی کەڵک لە ئارادا بێت. یەکەم، لە بیردۆزی ھەڵبژاردنی گروپەوە group selection دێتە کایەوە، دووەم، لە بیردۆزەکەوە دێت، کە نوسەر لە بۆماوەڕوخساری درێژەپێدراودا The Extended Phenotype خستوویەتە بەردەست: ئەو تاکەی تۆ چاودێریی دەکەیت، لەوانەیە کار بکات لەژێر کاریگەریی گۆڕاوی جینگەلی تاکەکی تردا، نموونەگەلێکی زۆر ھەیە لە ئاژەڵاندا، کە کەوتوونەتە ڕەفتار بە شێوازێک وەک ئەوەی بە بەرژەوەندیی گواستنەوەی خۆژێنەک بێت بۆ خانەخوێی داھاتووی. ئەم خاڵەی لە "بیردۆزی سەلمێنراوی ناوەندی central theorem بۆماوەڕوخساری درێژەپێدراودا" فۆرمولەی کردووە: "ھەڵسوکەوتی ئاژەڵێک بە به ئهوپهڕگەیاندنی گیانبەدەربردنی ئەو جینانەیە، که ‹یارمهتی›ی مانەوەی ئەو ھەڵسوکەوتە دهدات، ئیتر بەجیا لەوەی ئەو جینانە دەکەونە لەشی ئەو ئاژەڵە دیارکراوەوە کە ئەو ھەڵسوکەتە دەکات یان نا.

" سێیەم، لەوانەیە "بیردۆزی سەلمێنراوی ناوەندی،" جێی "جین" بگرێتەوە بە چەمکێکی زۆتر گشتیی "خۆکۆپی." ئەو ڕاستییەی، کە ئایین لە ھەموو شوێنێکدا ھەیە، ڕەنگە بە واتای ئەوە بێت، کە کاری کردووە بە قازانجی شتێک، بەڵام لەوانەیە ئەو شتە ئەمە یان

جینەکانمان نەبێت. لەوانەیە تەنیا بە سوودی هزرەکانی ئایین خۆیدا بێت، تا ئەو ئاستەی کەم تا زۆر ڕەفتار بکەن وەکوو جین، وەکوو “خۆکۆپی.” دواتر، لەژێر ناونیشانی “بەهێواشی هەنگاو بنێ، چونکە تۆ پێ دەنێیت بە میمەکانمدا،” نووسەر ئەمە باس دەکات. تا ئەو کاتە، قووڵ دەبێتەوه لەسەر لێکدانەوەی نەریتییانەی داروینیزم، کە تێیدا “کەڵک” وا لە بەرچاو دەگیرێت، کە بە واتای بەکەڵکهاتن دێت بۆ گیانبەدەربردن و بەرهەمهێنانەوەی تاک.

ئایین وەک بەرهەمێکی لاوەکیی شتێکی تر

نووسەر یەکێکە لەو زیندەوەرزانانایەی، کە ئایین دەبینێتەوە وەک بەرهەمێکی لاوەکیی شتێکی تر. ئەو بیرۆکەی بەرهەمی لاوەکی ڕۆشن دە‌کاتەوە بە بەراورد لەگەڵ هەڵسوکەوتی ئاژەڵ، کە مەیدانی کاری خۆیەتی. فڕینی خورک(جۆرێک لە مێشوولەیە، کە لە پەپوولە دەچیت) □بۆ ناو ئاگری مۆم، وا دەر ناکەوێت ڕێکەوت بێت. لە ڕێگەی خۆی لادەدات و خۆی بە سووتاندن دەدات. دەکرێت ئەمە بە “ڕەفتاری خۆسووتاندن” ناو بنێین و لەژێر ئەم ناوە تەنگاوکەرەدا بپرسین، ئاخر چۆن دەکرێت هەڵبژاردنی سروشتی ڕێگە بەمە بدات. ئەوەی مەبەستیەتی ئەوەیە، کە پێویستە لەسەرمان جارێکی تر پرسیارەکە بنووسینەوە، هەتا لەپێش ئەوەی لە هەوڵی وەڵامێکی زیرەکانەدا بین. خۆکوژی لە ئارادا نییە. خۆکوژی بە ڕواڵەت، وەکوو کاریگەرییەکی لاوەکی یان بەرهەمێکی لاوەکیی شتێکی تر دەر دەکەوێت. بەرهەمی لاوەکی... چی؟ ل□□ر□دا یەک بوار هەیە، کە کۆمەک دەکات بە ڕوونکردنەوەی خاڵەکە.

ڕووناکیی دەستکرد بەم دواییانە هاتۆتە شانۆی شەوەوە. تا ئەم دواییانە تەنیا ڕووناکیی شەو، ڕووناکیی ئەستێرەکان ومانگ بووە. ڕووناکیی ئەمانەش لە دوورییەکی بێکۆتاییەوە دێن، بەو هۆیەوە تیشکەکانیان بە شێوەی تەریبی دەگات. ئەمە وایان لێدەکات وەکوو ڕێنما بەکار بهه□نرێن. ئەوە زانراوە، کە مێشوولە لە شتی ئاسمانی وەکوو ڕۆژ و مانگ، کەڵک وەر دەگرێت بۆ ئاڕاستەکردنی خۆی بە شێوەی هێڵێکی ڕاست و دەتوانێت هەمان ڕێنما بەکار بهه□نێت وەک نیشانەی ئاوەژوو بۆ گەڕانەوە بۆ لانەی خۆی لەپاش گەڕان بەناو سروشتدا. سیستمی هەستەدەماری مێشوولە، ئاڕاستەی خۆی دەکات بە دانانێکی کاتیی ڕێسای پەنجەگەورەی بەم جۆرە: “بە جۆرێک ئاڕاستەی خۆی دەکات، کە تیشکی ڕووناکی بە گۆشەی سی پلە لە چاوی بدات.

” لەبەر ئەوەی مێشوولە چاوی لێکدراوی هەیە (بە بەشەچاوی ڕێک یان

ڕووناکیگەیەنەر، کە لە چەقی چاوەوە پرشنگ دەداتە دەرەوە، هەر وەکوو دڕکی سەر پێستی ژیشک)، دەکرێت لە کرداردا ئەمە بە شتێکی زۆر سادە ئەژمار بکرێت، وەک پاراستنی ڕووناکی لە یەک بەشەچاو یان ڕووناکیگەیەنەرێک. بەڵام ڕێنمای ڕووناکی ب□ تەواوی پشت دەبەستێت بە شتی ئاسمانی لە دوورییەکی بێپایانەوە. ئەگەر وەها نەبێت، تیشکەکانی تەریبی نابن، بەڵکوو لە یەک جیا دەبنەوە، هەر وەکوو تەلی تایە (وەک تەلی تایەی پاسکیل - و.). سیستمی هەستەدەمار گۆشەی سی - پلەی ڕێسای پەنجەگەورە پەیڕەو دەکات (یان هەر گۆشەیەکی نووکدارتر) لە نزیک مۆمێک، وەک ئەوەی مانگ بێت لە دوورییەکی بێپایانەوە ئاڕاستەی خورکەکە بکات بە ڕێڕەوێکی فەنەری (مارپێچی - و.) بەرەو ئاگری مۆمەکە.

هەرچەند لە هەندێک هەلومەرجی تایبەتدا ڕێسای پەنجەگەورە بۆ خورک کوشندەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەش بەتێکڕا بەکەڵکە، چونکە بۆ خورک بینینی مۆم حاڵەتێکی دەگمەنە بە بەراورد لەگەڵ بینینی مانگدا. ئێمە سەرنجمان بۆ لای ئەو سەدان خورکە ناچێت، کە ب□ بێدەنگی و چالاکانە بە هۆی مانگ یان ئەستێرەی پرشنگدارەوە یان هەتا ڕووناکی لە شارێکی دوورەوە، ئاڕاستەی خۆیان دەکەن. ئێمە تەنها ئەو خورکانە دەبینین، کە بەدەوری مۆمەکەماندا دەخولێنەوە و پرسیارێکی هەڵەش دەکەین: بۆچی هەموو ئەم خورکانە خۆکوژی دەکەن؟ لەجیاتی ئەوەی بپرسین، بۆچی سیستمێکی هەستەدەماریی وایان هەیە، کە ئاڕاستەی خۆیان دەکەن بە ڕاگرتنی گۆشەیەکی جێگیر بۆ تیشکی ڕووناکی، تاکتیکێک تەنیا کاتێک سەرنجمان ڕادەکێشێت، کە بە هەڵەدا بچێت.
کاتێک پرسیارەکە فۆرمولە دەکرێتەوە، ڕازەکە دەڕەوێتەوە. هەرگیز ڕاست نییە، خۆکوژیی پێ بوترێت. بەرهەمێکی لاوەکی هەڵەی ڕێنمایەکی بەکەڵکە لە حاڵەتی ئاساییدا. سه‌باره‌ت به بەرهەمی لاوەکی، لە پەیوەند بە ڕەفتاری ئایینی لە مرۆڤدا. ئێمە ڕێژەیەکی زۆر دەبینین لە خەڵک - لە هەندێک ناوچەدا، دەگاتە لە سەددا سەد - کە هەڵگری بیروباوەڕگەلێکن بێ هیچ ئەملا و ئەولایەک، ئاشکرا پێچەوانەی بەڵگەی زانستین، هەر وەکوو ئایینە ڕەقیبەکانی تر، کە لەلایەن خ□□ک□ی ترەوە پەیڕەوی دەکرێن. خەڵک نەک تەنیا هەر بە دڵنیاییەکی قووڵەوە دەستیان بەو بیروباوەڕانەوە گرتووە، بەڵکوو کات و سامان تەرخان دەکەن بۆ ئەو چالاکییە پڕخەرجییانەی، کە خۆیان بوونەتە هۆی پەیدابوونیان. لەو پێناوەدا، کوشتار بەڕێ دەخەن یان خۆیان بە کوشت دەدەن.

ئێمەمان بە سەیرە، هەر وەکوو چۆن "ڕەفتاری خۆکوژی"ی خورکمان پێ سەیر بووە. بەسەرسوڕمانەوە دەپرسین، بۆچی؟ قسەکەی نوسەر ئەوەیە، کە لەوانەیە پرسیارەکی هەڵە بکەین. ڕەفتاری ئایینی لەوانەیە کارەکی سەرنجگرتوو بێت، بەرهەمەکی لاوەکیی جۆی داخی مەیلەکی زگماکی دەروونیی بنچینەیی بێت، کە لە هەلومەرجەکی تردا بەکەڵکە یان بەکەڵک بووە. لەم گۆشەنیگایەوە، مەیلی زگماکی، کە سروشتییانە لەناو باووباپیرانماندا هەڵبژێردراوە، لە خۆیدا ئایین نەبووە؛ بەکەڵک بووە لە هەندێک بواری تردا و تەنیا بەڕێکەوت بەیانی خۆی دەکات وەکوو ڕەفتارەکی ئایینی. ئێمە لە ڕەفتاری ئایینی تێدەگەین، تەنیا پاش ئەوەی کە ناوەکی ترمان لێناوە.

ئینجا ئەگەر ئایین بەرهەمی لاوەکیی شتەکی ترە، ئەو شتەی تر چییە؟ “هاوشت” ی خووی ئاڕاستەکردنی خورک، بە هۆی ڕێنمای ڕووناکیی شتی ئاسمانییەوە، چییە؟ ئەو تایبەتمەندییە کەڵکدارە سەرەتاییە چییە، کە هەندێک جار هەڵە دەر دەچێت و ئایینی لێ دەکەوێتەوە؟ نوسەر لێرەدا بۆ ڕوونکردنەوەی بابەتەکەی نموونە لە سەر منداڵان دەهێنێتەوە، نوسەر دەڵێت ئێمە بە هۆی ئەو ئەزموونە کەڵەکەبووەی باووباپیرانمانەوە، ژیان بەدەر دەبەین و بۆ ئەمەش پێویست دەکات ئەو ئەزموونانە بگوێزرێنەوە بۆ منداڵان، بۆ پارێزگاریکردن و خۆشگوزەرانییان. لە ڕووی بیردۆزییەوە، دەکرێت منداڵان بەپێی ئەزموونی کەسیی خۆیان فێر ببن، زۆر نزیکی قەراغی کەندەڵان نەکەونەوە، تووتەکی سووری نائاشنا نەخۆن، لەناو ئاوەکدا مەلە نەکەن، کە تیمساحی تێدایە. بەڵام پێویست بە وتن ناکات، مێشکی منداڵ بژاردەیەکی بەکەڵک دەکات، ڕێسای پێنجگەورە بەهەند وەر بگرێت و بڵێت: بە هیچ چەندوچوونەک، گەورەسالان هەرچییەکیان وت، باوەڕیان پێ بکە. گوێڕایەڵی دایکوباوکت بە، ملکەچی بەساڵاچووانی خێڵەکەت بە، بەتایبەتی کاتێک کە بە دەنگەکی غەمناک و ترسێنەرەوە دەدوێن. بە هیچ ئەملا و ئەولایەک، متمانە بکە بەوانەی لە خۆت گەورەترن. ئەمانە بەگشتی یاسایەکی بەکەڵکن بۆ منداڵ. بەڵام، هەر وەکوو ئەوەی لە خروکەکان دەقەومێت، دەکرێت بۆ منداڵانیش هەڵەی لێ بکەوێتەوە.

هەڵبژاردنی سروشتی مێشکی منداڵانی بەو مەیلەوە پێک هێناوە، کە دایکوباوکان و سەرۆکخێڵەکانیان هەرچی شتەکیان وت، ئەمان باوەڕیان پێ بکەن. گوێڕایەڵییەکی وەها متمانەدارانە بەکەڵکە بۆ گیانبەدەربردن: ئەمە هاوجۆری ئاڕاستەکردنە لەلایەن مانگەوە بۆ خورک. بەڵام ڕووی پشتەوەی گوێڕایەڵییەکی متمانەدارانە، خۆشباوەڕییەکی کوێلانەیە. بەرهەمەکی لاوەکی، کە هەر دەتە ئاراوە،

لەرزەکە بەرامبەر تووشبـــوون بە قایرەســـی بیروبـــاوەڕ. لەبەر بەڵگەگەلێکی زۆر باشی پەیوەنددار بە گیانبەدەربردنی داروینییەوە، پێویستە لەسەر مێشکی منداڵ، متمانە بە دایکوباوکی بکات و بەو گەورەساڵانەی دایکوباوک ڕای دەگەیەنێت، ببنە جێگەی متمانە.

ئاکامێکی خۆبەخۆیی ئەوەیە، کە متمانەکەر هیچ ڕێگەیەکی نییە بە جیاکردنەوەی ئامۆژگاریی باش لە خراپ. منداڵ ناتوانێت بزانێت، کە ئامۆژگـــاریی "لەنـــاو ڕووبـــاری لیمپۆپۆ مەلە مەکە، پێیەتـــی لە تیمسـاح،" بـــاشە، بەڵـــام ئامۆژگـــاریی "کـــاتێک کە مانـــگ دەچێتە چواردەوە، دەبێت بزنێک بکەیت بە قوربانی، ئەگینا تووشی وشکەساڵەی دەبین،" لە باشترین حاڵەتدا، بەفیڕۆدانی کات و بزنە. هەردوو پێوتنەکە، وا دەر دەکەون وەکوو یەک جێگەی متمانە بن. هەردووکیان لە سـەرچاوەیەکی بەڕێـزەوە دێـن و بە جیـددییەتێکی فـرە گـرنگەوە دەگەیەنرێن، کە ڕێز و داوای جیبەجێکردنیان پێ دەبەخشێت.

هەمان شت دەکرێت بوترێت لەبارەی جیهان، گەردوون، ڕەوشت و سروشتی مرۆڤەوە. هەروەها زۆر ڕێی تێدەچیت، کاتێک منداڵەکە گەورە دەبێت و منداڵی خۆی دەبێت، هەموو ئەو شتانەی لە هەمانکەیدا، بە چاک و خـراپەوە پێـی بـدات — بە بەکارهێنـانی هەمـان ڕەفتـاری بەشکەی درمهەڵگرەوە. ڕابەرانی ئایینی زۆر باش ئاگاداری ئەم خاڵە لاوازەی مێشکی منداڵەن و ئەو گرنگییەن، کە دەبێت هەر لە زووەوە گۆش بکرێت. هەر لەم پەیوەندەدا، جیژوەت ێک شانازی بە خۆیەوە دەکات، "حەوت ساڵی یەکەمی ژیانی منداڵێکم پێ بدە، پیاوێکت پێ دەدەم".

هەڵەبجە دۆزەخێـــــــك بۆ ڕۆژهەڵاتییەکـان –بەشـی یەکەم ..عەلی مەحموود محەمەد

1-

ناکرێت مێژووی کوردستان لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا, لە مێژووی گشتگیـری پەیوەنـدییەکانی لایەنە کوردییەکـان لە گەڵ ئێرانییەکـان جیابکەیتەوە, باجی ئەم پەیوەندییانە ئەوەندە گەورە بوون, وەڵای

ئەوەی سەرتاپای بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی بە کەتایی هێنان بە ستەمی نەتەوایەتی ناشرین کرد, هاوکات بونیادی کۆمەڵگای گەلی کوردی سەرتاپا گۆڕی, تەنانەت پریشکی زیانەکانی پارچەکانی دیکەی کوردستانیشی گرتەوە, لە کیمیاباران و بۆمبابارانکردنی شارە سنوورییەکانەوە بگرە تا دەگاتە کیمیابارانکردنی بێتە و شەهید کردنی پێشمەرگەکانی گوردانی شوانی کۆمەڵە و پێشمەرگەکانی دیموکرات و سوپای رزگاری .

لە کوێوە بچیتە ناو تاوان و تراژیدیاکانی ئەو مێژووە ڕەشەوە خوێن بەرت پێ دەگرێت, ئەو کەس و لایەنانە پێیان وایە سەرتاپای مێژوویان پاکیزەییە و هیچ لەکەیەکی بەسەرەوە نییە, تەنها بەوەی لە بەر ئەوەی پێشمەرگە و لە بەرەی نەیاری بەعسدا بوونە, لە حەقیقەتدا ڕاست ناکەن و دەیانەوێت فێڵ لە مێژوو و گەلەکەمان بکەن, ناشرینییەکانیان تنۆك تنۆك شەرمەزاری لێ دەتکێتەوە, ئەو مێژووە هەر دەکەوێتە بەر خوێندنەوەی نوێ و نهێنییەکانی ئاشکرا دەبن, بۆیە نابێت باوەڕ بە قسەو یاداشتەکانیان بکەین کە سەرتاپای تژییە لە پاکانە بە هەڵەو تاوانەکانیان و ڕاست کردنەوەی بە درۆ, ئەو مێژووە پێویستی بە خوێندنەوەی ڕاستگۆیانە هەیە .
ئەکتەرە سیاسییە بڕیار بە دەستە باڵاکان هەمیشە شکست و تراژیدیایان خولقاندووەو قوماریان بە کۆمەڵگاوە کردووە, ئەمەش بۆتە بەشێك لە نەرێت و کلتوری سیاسیان, وای پیشان دەدەن شکست و هەڵەو گەورەکان پەیوەندیان بەوانەوە نییە, ئەوان نوخبەیەکی بە هەڵەو تاوان لە ئاسمانەوە دابەزیون و تاوانبار تەنها داگیرکەرانن, بە دان نەنان بە ڕاستییەکان و هێنینەوەی حکایەتی درۆ خۆیان دەخەنە دەرەوەی ڕوداو تاوانەکان, دەروێشەکانیشیان شاباشی شکستە گەورەکانیان دەکەن, ئەمە لە خوێندنەوەی وردی تاوانی هەڵەبجە دەردەکەوێت, کارەکتەر و بکەر و بڕیار بە دەستەکانی شەڕی هەڵەبجە, نهێنییەکانی, وردەکاریەکانی تا ئێستا دوای 31 ساڵ وەك خۆی ماوەتەوە.باسکردنی هەڵەکان , پەنجە خستنە سەر حەرامەکان ئازایەتی و دەستپێشخەری دەوێت, هەرچەندە ئەوان ئەو ڕێگایەیان بە ترس و بە شاردنەوەی ڕاستییەکان لە گەل گرتووە, بەڵام دەبێت دەرگا داخراوەکانی بکرێنەوەو زانیاری و نهێنییەکانی ئاشکرا بکرێن .
هێرشی فەجری 10 کە بە نهێنی یارەسوالڵلە بە داگیرکردنی هەڵەبجە دەستی پێکرد" یەك و نیوی شەوی 12 لەسەر 13ی 3-1988 هێرش بە ڕەمزی یا ڕەسوڵڵا دەستی پێکرد. لە ناکاو چاومان لە چەخماخەو ئینجا تەقە لەسەر قوڵڵەی چادرگە (بەفری میری) سەر لوتکەی شنرێ دەستی پێکرد لە لایەن سوپای پاسدارانەوە- گازبارانی هەڵەبجەو ڕاستی

روداوەکە, حەمەی حەمە سەعید, 2014 ل79 ” کەواتە یەکەم تەقە پاسدار کردویەتی “, بووە هۆی ئەوەی ئێران سەرکەوتن تۆمار بکات پاش زنجیرەیەك شکست لە باشورو ناوەڕاستی عێراقەوە, بە دوایدا هەردوو هێرشی زەفەری 7 لە خورماڵ و بەیت المقەدەس 4 لە بەرزایییەکانی شەمێران و سورمڕ لە سەر دەریاچەی دەربەندیخان ئەنجام بدات, 5 شاری عێراقی بۆ یەکەمجار لە گەڵ نزیك 1000 کم دووجار خاك بکەوێتە ژێر دەستیان, هەڵەبجە گەورەترین شاری عێراقی بوو ئێران لە ماوەی جەنگی 8 ساڵەی عێراق – ئێران داگیری بکات, دوای شەڕەکە هیچ زەوییەك بە دەست کوردەکانەوە لە رۆژهەڵاتی کوردستان نەما کە تا ئەوکات ناوچەی نەوسود لە ژێر کۆنترۆڵی هێزەکانی دیموکراتدا بوو, بەمەش ئێران کۆمەڵێك ئامانجی پێکا.

ئەو لایەنانەی بوونە قۆنتەراتچی هێنانی پاسدار بۆ سەر ناوچەکە, تەنها قوماریان بە خەڵکی سقیلی شاری هەڵەبجەو ناوچە ئەنفالکراوەکانەوە نەکرد, بەڵکە بە کوردی پارچەکانی دیکەشەوە کردیان, لەو هەموو شەڕانەدا ئەگەر بۆ خۆیان بە زیانێکی کەم دەرچوون” لە هەموو ئەو بەناو داستانەدا 8 پێشمەرگەی ینك , 6ی سۆسیالست و 4ی پارتی بوونە قوربانی , دیار نییە چەندیان بە گازی کیمیاوی گیانیان بەخت کردووە”گازبارانی هەڵەبجەو راستی روداوەکە, حەمەی حەمە سەعید, 2014 , ل184″”, ئەو فەرماندانەی خەڵکی ناوچەی هەڵەبجەو دەوروبەری بوون ماڵ و مناڵیان پارێزرا چونکە پێشتر ئاگادار کرانەوە, لێ مەرگە ساتیان بۆ ئەو خەڵکە ساز دا.

یەکێك لە لایەنە شەرمەزاریییەکانی دیکەی شەڕی هەڵەبجە, وێڕای تاڵانکردن و بە بارمتە گرتنی خەڵکی سقیلی شارەکە بوو کە بۆ خۆی بە پێوەری جیهانی تاوانی جەنگە, شەهید بوونی پێشمەرگەکانی رۆژهەڵات و داگیرکردنی بارەگاکانیان بە سانایی و بێ بەرامبەر تەسلیم بە کۆماری ئسلامی ئێران کرانەوە .با لە گەڕان بە ناو وتەی شایەد حاڵەکاندا بزانین ئەندازیارانی شەڕی هەڵەبجە, هەڵوێستیان چۆن بووە لەسەر هێزەکانی رۆژهەڵات.

لە 28 ساڵ لەمەو پێشەوە, کە خەڵکی شاری هەڵەبجە و تەواوی کوردستانیان ساڵانە یادی 5000 قوربانی هەڵەبجە دەکەنەوە, پێویستە لە گەڵ ئەواندا یادی هەموو قوربانیی□کانی رۆژهەڵات بکەنەوە کە لە هەمان پرۆسە گیانیان بەخت کردووە, هاوکات ناویان لە لیستی قوربانیانی هەڵەبجە بنوسرێت, کە بریتین لە 72 پێشمەرگەی کۆمەڵەو 5ی دیموکرات, 52 پێشمەرگەی سوپای رزگاری” هێزی رزگاری لە ناو بیارە 7 کوژراو 45 دیلیان دا ” کۆمەڵکوژی کورد لە جەنگی ئێران

عێراقـــدا- هەڵەبجە 1988-3-16 بە نمـــوونە ل 295″ “, ســـەرباری رەشبگیری ئەو خەڵک□ سفیلە رۆژهەڵاتیانەی لە ناوچەکە بوون ” کۆی گشتی 350 دیل, 27 تەسلیم بوونەوە” کۆمەڵکوژی کورد لە جەنگی ئێران عێراقـــدا – هەڵەبجە 1988-3-16 بە نمـــوونە ل 291 “, هاوکـــات دۆکۆمێنتەکانی بەعسیش لە هەڵەبجە گرتران کە ناوی زۆر لە نەیارانی کۆماری ئیسلامی تێدا بوو, دواتر کەوتنە بەر پەلامار و هەڕەشەکردن لە ناوخۆ, سەرباری ئیعدام و زیندانی دی کە ئامار نەکراون, واتا زیانی رۆژهەڵاتیەکان لە تاوانی هەڵەبجە زۆر لەوە زیاترە کە باسی لێوە دەکرێت.

سەرەتای گەشتی هێنانی پاسدار بۆ سەر هەڵەبجە و گفتو گۆکان لە بارەیەوە

شەوکەتی حاجی مشیر کە بە ئەندازیاری سەربازی شەڕەکە دێتە ژماردن , لە پەرتووکەکەیدا سەبارەت بە دۆسیەی رۆژهەڵاتییەکان لە تاوانی هەڵەبجەدا بۆ خۆی دان بەوەدا دەنێت کە:

1- راستەوخۆ لایەنەکان لە هێرشەکە ئاگادار نەکراونەتەوە, بەڵکە وەك گریمانەی سەربازی هەواڵی هێرشەکەیان پێ گەیەنراوە لە ڕێگەی خۆی و فەرماندە هەرێمییەکانەوە, نەك وەك ئەوەی هێرشێکی سەربازی سەرتاپاگیری نەخشە داڕێژراوی بەرفراوان بەڕێو□ بێت.

2 – ســەرکردایەتی ئەو لایەنـانە کە پەیوەنـدییەکی گەرم و گوڕیـان لەگەڵ ینك هەبوو, دەشیا لە لایەن سەرکردایەتییەوە بە شێوەی فەرمی ئاگـادار بکرانـایەتەوە لەو هێـرشە بەرفراوانە,ڕاستـییەکانیان پێ بوترایا,جدییەتی زیاتر دەبوو .” نەدەکرا ڕاستەوخۆ بەرنامەکەی خۆمانیان پێ بڵێین , لەبەر پاراستنی نهێنی چالاکی یەکەو ئاشکرا نەبـوونی . دیـاربوو زۆریـان پێ ووتبـون بەڵـام لایەنـی دیمـوکرات گاڵتەیان بە هەواڵەکە هاتبوو ووتبویان پڕوپاگەندەی کۆماری ئیسلامی ئێرانە بۆ چەواشە کرنی ئێمە , لە ڕاستیدا لەم لاشەوە چونکە هێز کۆکردنەوەکانی ئێمەو ئێرانیش ئەوەندە بە نهێنی بوو کە بە شەو جموجۆڵمان ئەکرد و بە تایبەتی حکوومەتی ئێران هێزەکانی زۆر بە نهێنی ئەجوڵان بە ئۆتۆمۆبێلی داخراو بە شەو لە ناوچەکانی نێوان ((پاوەو جوانڕۆو باینگاندا)) بڵاوەیان پێ کردبوو لە دۆڵ و شیوو ناو دارستانی ناوچەکەدا جێگایان چاك کردبوو , هاتوو چۆشیان لەو ناوچەیە قەدەغە کردبوو ((کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل106). ((لە هەمان ڕۆژیشدا نامەیەکیان ناردبوو بە کەسێکی دڵسۆزدا کە بیگەیەنێتە لێپرسراوەکانی کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی ئێـران -((کارەســاتی کیمیا بـارانی هەڵەبجە بەهـاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 106), باسی هێزی رزگاری ناکات چونکە

ئەو تاوانەی بەرامبەر ئەوان كرابوو وەك كۆمەڵەو ديموكرات لێ قاو نەدرابوو, بۆ هەی لاوازی پێگەی سياسی و پەيوەنديەكانی سوپای رزگاری لە گۆڕێ بەعس, زياتر وەك هێزی پاشكۆ دەناسران .

((ئەم هەوڵانە لە ڕێگەی تيپی 11 ی هەورامانی ينك ئەوە ئەنجام درا (كارەساتی كيمياباراني هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوكەت حاجی مشير ل105) . ئەو پێشمەرگانەی لەگەڵ حدكا دانيشتوون و پەيامی هەرشەكەيان پێ گەيانداوون, كاك شەوكەت بەم شێوەيە ڕيزبەنديان دەكات ((ئەوانەی لە گەڵ ديموكرات دانيشتن بريتی بوون لە شەوكەت حاجی مشير , مامەستا ساڵح قادر, قادر كەكەيی, محەمەد حەمە سەعيد- كارەساتی كيمياباراني هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوكەت حاجی مشير ل 107)).
وەلێ كاك حەمەی حەمە سەعيد دەڵێت"قسەی كردن لە گەڵ حزبی ديموكرات و كۆمەڵەی ئێران و سوپای رزگاری, ئەويش سپێردرابوو بە (من و كاك حاميد و نيازی). گازبارانی هەڵەبجەو راستی رووداوەكە, حەمەی حەمە سەعيد, 2014 ل71″, كەواتە ئەم برادەرانە لە ژياندا ماون دەبێت رونكردنەوەی زياتر بدەن لەسەر پەيوەنديكردن بە كۆمەڵەو رزگاريیەوە, بۆ سەلماندنی وتەكانيان هەر ئەوەندە بەس نيیە بەناويان كردەتەوە, بۆ دانپێنانی خۆيان بەرپرسی يەكەمن.

((كۆمەڵە ئەگەر چی دوورتر بوون لە سنوری ئێمە و تێكەڵاويشمان زۆر كەمبوو پێكەوە لەو سەردەمەدا, هەندێ سارديش هەبوو لە نێوان هەندێ لێپرسراوانی ئەو سنورەی ئێمە و ئەواندا ئيتر هەر باوەڕيان بە هەواڵەكە نەكرد و گاڵتەشيان پێ هاتبوو و هيچ وەڵاميشيان نەداينەوە نە بە نامە و نە بە نوێنەريان – كارەساتی كيمياباراني هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوكەت حاجی مشير ل107.((, وەلێ حەمەی حەمە سەعيد هەواڵەكە دەكات بە نامەو نامەبەريش ناوی ديار نيیە, كەسيش نازانێت گەياندويەتی يان نا؟, هاوكات نازانرێت كە لەو چركە ساتەدا پەيوەندی كۆمەڵەو رزگاری چۆن بووە, كە پێشتر باش نەبوو, دوو لايەنيش پەيوەنديان باش نەبێت چۆن بە يەك نامە هەردوولا ئاگادار دەكرێنەوە, ئاوا باسی دەكات "…. نامەيەكمان بۆ كۆمەڵەو گوردانی شوان لە بيارە ناردوو هەمان قسەو باسمان بۆ نووسيبوون وە لە نامەكەدا داوامان كردبوو ئەوان خۆيان لە گەڵ سوپای رزگاری قسە بكەن " گازبارانی هەڵەبجە و راستی رووداوەكە – حەمەی حەمە سەعيد 2014 ل 73″…. " كۆمەڵە وەڵاميان نەبوو, دووبارە من و كاك شەوكەت و چەند كەسێكی تر چووينەوە بۆ لای ديموكرات بۆ بارەگای سەرەكيان لە گوندی دەرەتفێ لە گەڵ مەنسوری فەتاحی و كاوەی بارامی و حەمەی

وەلەدبەگی و حەمەی مزەفەری دانیشتین, ئەمجارە بە جدی داوامان کرد هەرچەندە ئەمە قسەی ئێرانییەکانە گوایە لێرەوە پەلامار نادەن – گازبارانی هەڵەبجەو راستی روداوەکە, حەمەی حەمە سەعید, 2014 ل 74″ باشە دیموکرات بەو هەموو کۆبونەوەیە باوەڕو متمانەیان پێتان نەکردبێت, کۆمەڵە وەڵامی چی هەبێت بە نامەیەکی نەسەلمێنراو, کە وەڵامیان نەبووە بە دواداچونیان نەکردۆتەوە بۆ جاری دی وەك ئەوەی بۆ حدکا کردیان چوار جار لە گەڵیان دانیشتوونە.لە بەر ئەوەی خۆیان بەشکن لە ئاگادار کردنەوەی گوردانی شوان و سوپای رزگاری بۆیە هەر بەڵگەی نا رون و جیاواز دەهێننەوە, تەواوی بەڵگەکانیش بکەر کە گەیەنەری نامەیە یاخود ناردنی هەواڵە نا دیارە ” کاوەی بارامی دەڵێ: ئەو کەسەی ناردمان بەدوای هێزی بەیاندا پێمان وت داوا لە کۆمەڵەش بکات بێن پێکەوە دەردەچین بەڵام وەڵامیان نەبوو- ” گازبارانی هەڵەبجە و راستی روداوەکە – حەمەی حەمە سەعید 2014 ل 97″لێرەشدا هەر کەسەکە نادیارە, وەلێ ز□ر□ب□ی سەرکردەکانی ئەوکاتی کۆمەڵە کە من پرسیارم لێکردوون , هاشا لەوە دەکەن کە هێزەکەیان لە بیارە ئاگادار کرابێتنەوە لە هێرشی کۆماری ئیسلامی ئێران.

لە راستیدا هۆنینەوەی ئەم چیرۆکی نامەو هەواڵە تەنها هەوڵێکە بۆ خۆدەرباز کردن لە ئابڕوچونێکی گەورە تا ئاستی تاوان و خیانەتی نەتەوەیی, کەسیش باوەڕ بەم چیرۆکانە ناکات تا ئەوکاتەی لێکۆڵینەوەیەکی وردی بەڵگەدار نەکرێت .هەرچەندە لە جێگەیەکی دی و لە لێدوانی بۆ بەڕێز یۆست هلتەرمان دەڵێت ((…. لە مارتی 1988دا جەنگاوەرانی حدکا و کۆمەڵە, لە شاخەکانی سەروی هەڵەبجەوە بوون و لە لایەن ڕژێمی عێراقەوە دەپارێزران, ئەوان ئەگەر هۆکاری سەرەکیی داگیرکردنەکەی ئێران نەبووبن, ئەوە بە دڵنیاییەوە یەك لە ئامانجە سەرەکییەکانی بوون .

هەر کە هێزەکانی ئێران هاتنە ناو عێراقەوە, هێزێکی تایبەت یەکسەر چووە سەر ئەم دوو گروپە, بەڵام ینك, کە پەیوەندیەکی باشی هەبوو,لانیکەم لە گەڵ حدکادا, هەردوو حیزبەکەی ئاگادار کردبوەوە لەو پەلامارەی بەڕێوەبوو, وەك هەوڵێك بۆ دەرباز بوونیان, هەموو فەرماندەکانی ینك لەسەر ئەوە کۆك بوون و بۆ نموونە, شەوکەتی حاجی مشیر (لە چاوپێکەوتنێکی ساڵی2002دا)وتی کەوا ویستووییەتی دۆستەکانی لە حدکا ڕازی بکات بۆ ئەوەی ئەو ناوە بەج□ب□□□ن, چونکە بنکەو بارەگایان لە گوندەکانی هاوار و دەرەتفێ بوولە نزیك جەنگاوەرانی ینك ەوە((من چوار کۆبونەوەم لە گەڵ کردن و نەمدەتوانی بڵێم ئۆپەراسیۆن لە کات و ساتدایە.

هەموو ئەوەی توانیم کە بیڵێم ئەوەبوو کە عێراق پلانی بۆ ڕووخاندنی هەڵەبجە داناوەو ڕەنگە شەڕێ بەرپا ببێت.ئەوان باوەڕیان پێ نەکردین و بەجگە لەوەش لە ژێر فشاری عێراقدا بوون بۆ مانەوە-کارێکی ژەهراوی ,ل255)).حاتەم مینبەری یەکێك لە کادیرانی حدکا لە بەشی یەکەمی یاداشتەکانی ئەو ڕۆژگارەیدا, بە ناوی لە پەراوێزی خنکانی هەڵەبجەدا, بەم شێوەیە ئەم هەواڵانەی یەکێتیمان بۆ دەگێڕێتەوە ((ئەوەی من ئەمەوێ باسی کەم زیاتر نەقش و ڕۆڵی حیزبەکانی باشووری کوردستان لە پێکهاتنی ئەم وەزعە دا و بەسەرهاتی زیاتر لە هەزارپێنجسەد پێشمەرگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بنەماڵەکانیان لەم رووداوەدایە کە زیاتر لە سەدکەسیان کوژران و بە سەدانیان ناچار بوون خویان رادەستی ریژیمی ئێران کەنەوە)).((هەرچەند زۆر جار هاتووچووی پاسدار و کاربەدەستانی ئەرتەشی ئێران بۆ بنکەکانی یەکیەتی ئەبووە هەی نگەرانی و ناڕازی بوونی ئێمە بەڵام چەند کەس لە بەرپرسانی ی.ن.ک. ئێمەیان لە هەمووجمووجووڵێکی دەوڵەتی ئێران ئاگادار ئەکرد و لەبەرانبەر رەخنەی ئێمەش دا بۆ هاتووچووی ئێرانیەکان بۆ بنکەی ئەوان بەپێکەنینەوە ئەیانوت کە دەستتان بۆ بەرن دەستیان ئەبڕین!)).

((دووحەفتە پێش هێرشی ئێران بۆ سەر شارەزوور و هەڵەبجە دوو بەرپرسی یەکیەتی هاتنە لای ئێمە و بەرپرسانی ئێمەیان ئاگادار کرد کە ریژیمی ئێران بەنیازە هێرشێکی بەرین بکاتە سەر هەموو پارێزگەی سلێمانی و نەک هەر هەڵەبجە و سەیدسادق بەڵکوو دوورنیە سلێمانیش بگرن و یەکیەتی، پارتی و حەرەکە ئیسلامیش هاوکاری دەکەن و قەرارە دوای ئازادبوونی، ناوچەکە بدەنە دەست هێزە کوردیەکان! بۆیە پێشنیارتان پێدەکەین کە هێزەکەتان یان هیچ نەبێ ژن و منداڵەکەتان لەمناوە دوور خەنەوە با تووشی لەگەمارۆ کەوتن و گیر و گرفتی خراپ نەبن! ئێمە پێمان وانەبوو لەدەسەڵاتی سپای ئێران دا هەبێ ” شنروێ”، ”سوونێ” و ”باڵامبۆ” کە هەرکامەیان هەزاران سەرباز و سەنگەری بتۆنی و کاناڵ و جێگای سەختی لێ هەڵکەنرابوو دەربێنێ، چوونکە پێشتریش دەیانجار هێرشیان کردبوو و تێکشکابوون، بەڵام ئەمجارە دۆستانی یەکیەتی زۆر بەدڵنیاییەوە قسەیان ئەکرد و زۆریش دڵخوش بوون کە حەتمەن ناوچەیێکی بەرین ”ئازاد ” ئەبێت و ئەوان ئەبنە حاکمی (ساڵێک دواتر هەرکە ئەمقسانەم بیر ئەهاتنەوە قسەییکی خوشی ک- فەتاح کاویانم وەبیر ئەهاتەوە و لەبەر خومەوە بەوپەڕی دڵبریندارییەوە نەم ئەتوانی پێشی پێکەنینی خوم بگرم) بەهەرحاڵ ئێمە بەقسەی دۆستانمان نەکرد، ژن و منداڵ و پیر و پەککەوتە لەوێ مانەوە و ڕۆژی دەستپێکرانی شەڕیش تازە کار لەکار

ترازابوو، نەک دەربازکردنی ئەو گشت خەڵکە بێدیفاعە، بەڵکوو رزگاربوونی خوشمان کەوتە مەترسییەوە و خەریک بوو هەموو لەبەین بچین و گەورەترین کارەساتی میژوی پێشمەرگەی کوردستان لەسەر ئێمە تۆمار بکرێ)).

پشمرگکانی یکتی ل هوکانیان بردوام دبن ب قناعت پ هنانی حدکا ب چکردنی ناوچک ((تبینی: نابت ل یادمان بچت حدکا لو کات ل ناوچک بارگای گورى هبوو بتایبتی ل ناوچى سنووری نوسوود, کماری ئیسلامی بهموو شویك هوى ددا لو ناوچی دریان بکات , بهى پیوندی ینك و ئو لاینان ل گ ئران ,دشت ئو هوانك ف ب چکردنی ناوچک سیر کرابت و ب پژى کماری ئیسلامی زانرابت)) و بز شوکت حاجی مشیر بم شوی درژى پ ددات ((دوای چوار ژ جارکی تر وفدکی ترمان چووینو ب لایان ک ئمجاریان "شوکت حاجی مشیر+مامستا سالح قادر+ قادر ککیى+ محمد حم سعید"بووین و چووین بارگاکانیان ل "درتو" هموو لپرساوکانیان ک لو بوون ل گمان دانیشتن و دوو ئندامی کمیتى ناوندییان ک " منسور شید هورامی + کاوى بارامی "بوون ل گ "محمدی ولد بگی "دا ئمجاریان زر ب جدیتر پمان ووتن برایان تکامان وای ب گومان بکن و ئم سنور چ بکن ب ماویك خراپ نیی با دوا ژ توشی زیان نبین همو لامان . ئگر باویش ناکن پیوندی بکن ب سرکردایتی ختانو چونك ئوان ئتوانن پیوندی بکنب سرکردایتی یکتی و باشتر باو ئهنن- کارساتی کیمیابارانی هبج بهاری 1988- شوکت حاجی مشیر,ل107)) .کاك شوکت دان بو استییدا دنت ک بو هموو تم و مژو در نخستنی استی و دنیا نبوون ل یکتری و گومانو, نیان توانییوو قناعتیان پ بنن ل مترسی پلامارک ((هموو ئو هو و کششى دامان لگ "دیموکرات و کمدا" " هرچند هوکیان ل گ کم تنها ناردنی نامیکی نادیار"ب هیچ شوی باویان پ نکردین و هز و ما و منایان لو سنور دوور نخستو ئمش لبر چند هیك بوو:

1- هیچ هستیان ب جموجى هزی گورى ئرانی ن ئکرد لسنورکدا و بیریان لای ئو نبوو ک حکوومت ئگر بیوت لماوى 24 کاتژمردا گورترین هز کئکاتو و بى ئکات.
2 – زر جار حکومتی ئران ب چواش کردنی هزکانی عراق هزی ک ئکردو ل سنوریك دا بام ل پ ل شونکی ترو هرشی

ئەکرد کە دوور بوو لەو شوێنەی دەنگ و باسی بڵاو بونەوەی هێزی کۆکراوەی هەبوو.

3- زستان بوو سەرمایەکی سەخت بوو ئاسان نەبوو ئەو هەموو بارەگایانە بگوازنەوە. لەو لاشەوە باوەڕیان نەبوو ئێران بەو زستانە جموجۆڵ بکات لەو ناوچە شاخاوییە ساردەدا.

4- وەك پێشتر باسمان کرد "500" پێشمەرگەی شەڕ کەریان بە باشترین چەکەوە لە سنورەکەدا بوو , جگە لە هێزی بەرگری و لایەنگری حیزب کە نزیکەی 250-300 کەس چەکداریان هەبوو. هەموو شاخە بەرزەکانی دەورو پشتی خۆشیان گرتبوو قایمیان کردبوو, زاتا زۆر باوەڕیان بە خۆیان بوو ئەگەر ئێران هێرش بکاتە سەریان ئەی شکێنن, جگە لەوەش باوەڕیان هەبوو کە هێزی ینك لە گەڵ هێزی ئێران ناچنە سەریان و شەڕیان ناکەن.

5- دیاربوو ئەم پروپاگەندەو دەنگ و باسەش کەوتبووە بەر گوێی حکومەتی عێراق و ئەویش هەواڵەکانی بە درێ ئەدا لە قەڵەم لای دیموکرات رێگەی پێ نەئەدان هەروا بە ئاسانی ئەو سنورە چۆڵ بکەن .

چونکە بە لای عێراقەوە ئەوە تەنها پڕوپاگەندەی ئێرانە بە چەواشەکردنی هێزی سەربازی عێراق کە سەر قاڵی شەڕی سەرکردایەتی بوو-کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل 108)). نەك تەنها لایەنە سیاسییەکان , بگرە لە لایەکی دیکەوە کۆنترۆڵی جوڵەی خەڵکانی ناوچەکەشیان کردووە ((لە پێشدا هەوڵماندا"حیزبەکانی دیموکرات و کۆمەڵە"ی ئێران تێ بگەیەنین سنوورەکە چۆڵ بکەن و بەڵێنمان پێدان ئەم جموجۆڵەی بە هیواین لەم سنورەدا دژی ئەوان نابێ بەمەرجێ بە گوێمان بکەن و هاوکاریمان بکەن. داواشمان کرد ئەو ماوەیەی ئێمە پێویستمان بەو سنورە هەیە با خەڵکی ئەوان لەو ناوەدا هاتووچۆ نەکات.لەو لاشەوە بە عەشیرەتەکان لە چەندین شوێن پاسەوانمان دانا ناوچەکە کۆنترۆڵ کەین و نەهێڵین هاتووچۆی تێدا بکرێ بۆ ئەوەی هەواڵەکانمان دەرنەچێ لەو عەشیرەتانەی سنوورەکە پێك هاتبوون لە "ایناخی+امامی+کەاشی+باوەجانی+بەلەبزانی+تاو گەزی"کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل113)).کاك حاتەم مینبەری لە درێژەی یاداشتەکانیدا بەم شێوەیە درێژەی پێ دەدات و پشکەك لە ڕاستییەکان دەخاتە بەر دەست و دەڵێت: سێ ڕۆژ پێش دەستپێکرانی هێرشی ئێران جارێکیتر بەرپرسێکی ی.ن.ک. هاتە بنکەی کومیتەکەی ئێمە (کومیتەی کرماشان) و بەوردی باسی هێرشی ریژیمی کرد و وتی زیاتر لە بیست هەزار کەسی هێناوەتە پاوە و مەریوانیش پێە، دڵنیابن هێرشەکە جددییە! .

من نازانم بەرپرسانی ئێمه چۆن ئەم وەزعەیان بۆ دەفتەری سیاسی و شەخسی د. قاسملوو باسکردووە و ناشزانم کە رێنوێنی و بڕیاری ئەوان چیبووە، بەڵام سەرەنجام ئێمە هەروا لە جیگای خۆمان دا مەینەوە ئەو ئێوارەیە کە بەیانییەکەی هێرشەکە دەستی پێکرد کەم کەم ژمارەییک ژن و مناڵ بەرەو هەڵەبجە بەڕێ کران، بەڵام تازە دێرببوو و بەیانی سەعات چوار شەڕ لە هەرچوارلاوە دەستی پێکرد و ناوچە بوو بە یەک پارچە ئاور.شەوکەتی حاجی مشیر دەڵێت ((کە ئێمە گەیشتینە دێی بوێن بۆ دواجار هەواڵمان نارد بۆ ئەو دەستەیەی دیموکراتی ئێران کەئیتر بەبەرییەوە نەماوە پێویستە حسابی تەواو بۆ خۆیان بکەن , بەڵام ئەوان کە بەهێزی خۆیانەوە شانازییان ئەکرد و دەوروبوریان باش قایم کردبوو ئەمجارەش زۆر گرنگیان نەدابوو بەم هەوڵەی ئێمە ,لە ڕاستیشدا چونکە هاتووچۆی خەڵکمان بە باشی قەدەغەکردبوو ,جگە لەوەش زۆربەی جموجۆڵەکانمان بە تاریکی شەو بوو بۆیە هەوڵێکمان لانەبوو کە بیسەلمێنێ لەم ناوچەیەدا شەڕێکی قوورس هەڵگیرسێ , واتە هەمان زانیاری یان هەبوو کە حکومەتی عێراق هەی بوو لەسەر ناوچەکە و لەوەش دڵنیابوون کە ئێمە بە تەنیا جێیان ناهێڵین.ئێمە بۆ ئەوەی چارەسەری کەم تەرخەمی “دیموکرات”بکەین .دوو دەفتەر وەرەقەی خۆمانمان بە “مۆری تیپی11ی هەورامانی ینك”مۆر کرد و ئامادە کرد, کە ئەگەر هەر لایەنێك و کەسێکی کوردی ئێران ی لە کاتی شەڕەکەدا ڕووبکەنە لێپرسراوەکانمان بۆ داوای یارمەتی یەکسەر وەرەقەی بۆ بکرێ بۆ ئەوەی تووشی گرتن و دەردی سەری نەبێ .

بە پێی ڕێککەوتنامەکەی نێوان ئێمەو نوێنەرانی حکومەتی ئێران کە لە کرماشان بڕیاریان لەسەر دابوو, پێشتر واشمان کرد کە هەموو بەرواری کۆنی لێ بدرێت بۆئەوەی “حیسابی”بۆ بکرێت کە لە کۆنەوە ئەو کەسە بڕیاری خۆی داوە, ئەم وەرەقە مۆرکراوانەمان دابەش کرد بەسەر لێپرسراوی رەِتلەکان و بارەگاکانی ناوچەکەدا بەشێکمان نارد بۆ ناو شار لای ڕێکخستن بێت بۆ هەمان مەبەست-کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە بەهاری 1988- شەوکەت حاجی مشیر ل120)), ئیتر نازانرێت ئەو کاغەزە مۆرکراوانە دواتر بەکار هاتووە یان نا ؟, هیچ کەسێکی رۆژهەڵاتی وەریگرتووە ؟.کە گەیشتنە ڕۆژە ڕەشەکە , کە کار لە کار ترازا , هیچ پێشمەرگەیەکی ڕۆژهەڵات ئەو نامە مۆردارانەیان نەبینی .

هەرچەندە لە گۆڤاری لڤیندا بەرپرسێکی یەکێتی کە ناوی دیاری نەکراوە, وا قسە دەکات کە ئەو کاغەزە مۆردارانەیان داوە پێیان ((گۆڤاری لڤین لە ڕاپۆرتێکی شیکاریدا لە ژێر سەر دێری “ئەو هەڵە

ستراتیژییەی کیمیابارانی لەکەوتەوە”ڕاپۆرتی یاسین ڕەسوڵ عوسمان ,
بەم شێوەیە ئاماژە بە کێشەی ئەو تێکۆشەرانە دەدات, بەوەی کۆماری ئیسلامی لە پەلاماری هەڵەبجە جگە لە ئێراق بە دوای لێدانی ئەوانیشەوە بوووە و بۆ ئەم مەبەستە جاشی بۆ پەلاماریان هێناوە, لە ڕاپۆرتەکەی لقیندا هاتووە: “… بە وتەی بەرپرسێکی ینك شەوی پێش دەستپێکردنی ئۆپەراسیۆنەکە سێ بەرپرسی ینك لە گوندی هەوارە کۆن چوونەتە لایان(دیموکرات) و لە نیازی ئێران ئاگاداریانییان کردوون, دیموکراتەکان ڕێگەی شەڕو بەرگرییان هەڵبژارد و پاشان داوای چەند بڕێگەیەکی مەرەخەسیان کردووە, تا لە تەنگانە وەك هێزە کوردەکانی باشوور بەکاریان بهێنن……)).

بەڕێز محەمەدی حاجی مەحموودیش لە یاداشتەکانی خۆیدا, بەم شێوەیە بەسەرهاتی ڕۆژە سەختەکانی ئەو تێکۆشەرانەمان بۆ دەگێڕێتەوە ((… کاك شەوکەت و کاك حامید ووتیان ئێران دەزانێ هێزی دیموکرات لەو ناوەیە و ئێستا هەرچی بەسیج و کوردی لای پاوە و جوانڕۆ هەیە هێناویانە بۆ ئەوەی بیاناسن و ئەگەر بگیرێن دەبێتە عەیبەیەکی گەورەو ئابڕومان دەچێت ووتیان ئێمە هیچمان پی َناکرێت و مەسئولەکانیان لە عەبابەیلێ لە (2-3) جێگا شاردومانەتەوە, من لە ڕۆژی 21-3-1988 دوای نیوەڕۆ ڕۆیشتمە عەبابەیلێ لە ژێرزەمینێکدا بون هەموویان نزیکەی (25) کەس لە مەسئولەکانیان لەوێ بوون زۆر وەزعیان خراپ بوو زۆر ناڕەحەت بوون گلەییان لە کاك شەوکەت و یەکێتی کرد کاك شەوکەت پێی وتوون هیچ چارەیەك نییە یا شەڕ بکەن تا دەکوژرێن یا تەسلیم بن بە ئێران ئەگەر خێزانەکانیان تەسلیم بێت هیچیان لێ نایات یا بۆیان دەبەنە سەردەشت یەکێتی من کە چووم هەندێك دڵخۆشیم دانەوەو ووتم هەوڵ دەدەم کە هیچ تان تووش نەبێت ووتیان (900) کەسین ووتم با (2) هەزار کەسیش بن لەوانە کاك موزەفەری میتران ئەندامی سەرکردایەتی دیموکراتی ئێران و زۆری کەش بوون کاك کەماڵ دشەیی لە [illegible] بەگیەکان جیهازەکی بی سیمی هێنا ووتی دکتۆر قاسملو دەیەوێت قسەت لەگەڵ بکات و سوپاست بکات من یەکسەر ئەوەم وەبیر هاتەوە جارێك لای واوان و لە مەقەڕی مەکتەبی سیاسی دیموکرات دکتۆر قاسملو بە کاك ڕەسوڵ و دکتۆر محمود و برادەرانی ئێمەی وتبوو حمەی حاجی محمود سەربەخۆو لەسەرحیسابی کورد پەیوەندیەکی توند و تۆڵی لەگەڵ ئێران لە سنوری مەریوان دامەزراندوەو برادەرانی ئێمەی ئیحراج کردبوو کاك ڕەسوڵ وتبوی ئێمە خۆمان ئاگادارین لە پەیوەندییەکانیان یەکسەر ئەو قسەیەم وەبیرهاتەوە ووتم کاك کەماڵ سڵاوی لێبکە چونکە جیهازەکان هەموو کۆنترۆڵ بون ووتم ئێمە کوردین و لە هەموو ناخۆشیەك لەگەڵ میلەتی

خۆمانین لە هەر جێگایەك هەبێت لەناو ژووەکە هەموویان دەستیان دەکرد بۆ پشتێنەکەمدا لە ناو عەشائیری ئەو مەعنای ئەوەیە کە ڕجا دەکەین دکتۆر قاسملو بۆ جیهازەکە هاواری دەکرد دەیوت حیزبی دیموکرات مردن و زیندوبونەوەی بۆ دەستی کاك مەحمودی حاجی محەمەدە ئیتر منیش (3-2) پێشمەرگەی خۆمم نارد مەلا فائیق و چەند کەسێکی تر بۆ سەیارەکانی خۆمان هەموو مەسئولەکانیان لە گۆمە لار و خورماڵەوە لە بەری هەلان پێ وە و لە ناو هەموو سوپای پاسداران و جێیشی ئێرانەوە گەیاندە مەقەڕەکانی سورێن لە میری سورەوە بە شەوی دوایی کاك شەوکەت و کاك حامید هێزەکەی دیموکراتیان گەیاندبووە نزیك خورماڵ لەوە تەسلیم بە برادەرانی ئێمەیان کردبوو (ڕۆژمەری پێشمەرگەیەك – محمد حاجی محمود – بەشی سێ یەم – ل117-118).

کاك حاتەم مینبەری لە بەشی دووی یاداشتەکانیدا “لە پەراوێزی خنکانی هەڵەبجەدا” دەڵێت: ((سپای ئێران بەرەو سەید سادق و شانەدەری لە حاڵی پێشڕەوی دابوون و رادیۆ تاران مزگێنی گیرانی سلێمانی بە بیسەرانی ئەدا؛ نێوان هەڵەبجە و بەرەکانی پێشەوەی شەڕ زیاتر لە سی (30) کیلۆمەتر دەبوو، واتا ئێمە و خەڵکی هەڵەبجە زیاتر لە سی کیلۆمەتر لە پشتەوەی بەرەی شەڕ لە گەمارۆدا و سەرگەردان سەعاتمان بۆ رووداوی چاوەڕوانکراو ئەژماردن.

ئەگەر هێزەکانی ی.ن.ک و پ.د.ک بیانویستبا ئەیانتوانی پێشی خەڵک بەردەن و لانیکەم لەشار چووبانایە دەرەوە تا ئەگەر شار بۆمبارانیش کرا خەڵک نەکوژرێ؛ بەڵام ئەوان لەلایەک فریوی فروفیشاڵی تەبلیغاتی ئێرانیان خوارد و لەلایکیترەوە دڵڕەشی سەدام و بەعسیان بەکەم گرت، تا ئەو بەڵایە بەسەر خەڵکی هەڵەبجە و خورماڵ و سیرواندا هات.

لاپەڕەکانی ئەو ڕۆژگارە پڕە لە خیانەت و مەرەق فرۆشتن, پڕە لە دەڵاڵی کردن بەسەری براکانەوە, با بزانین کاك حاتەم لە بەشی سێیەمی یاداشتەکانیدا چۆن باسی لاپەڕەیەکی ناشرینمان بۆ دەگێڕێتەوە,ئەو لاپەڕەیەی لە باشووردا لە سەردەمی ئەنفالدا دەیان کەلەسەری بردەوە بۆ ئەنفالچییەکان, پێویستە کاك حاتەم ئەو کەسە دیاری بکات, دەنا ئەباڵی مێژوو لێی نابورێت((ڕۆژیک پاش شیمیایی بارانەکە ”موحسین رەزایی” فەرماندەی سپای پاسدارانی ئێران، خوی هاتبووە هەڵەبجە و کێشەی ئێمەی لەگەڵ بەرپرسانی یەکیەتی نیشتمانی کوردستاندا باس کردبوو، ئەوانیش کەسێکیان بۆ لای ئێمە نارد و وەزعەکەیان لەگەڵدا باس کردین، یەکێک لە بەرپرسانی ی.ن ک پێشنیاری کردبوو کە ئێمە بچینە هەڵەبجە و لە چەند ماڵی بەرزدا کە بە “شۆقە سپیەکان” بە ناوبانگ بوو خومان حەشار دەین و ئەو بەڕێزە قەولیشی دابوو کە ئەگەر ئێرانییەکانیش بزانن کاریان پێمان نابێ!

دیارە ئەمە پلانێکی خاوی ئەو بەڕیزە و "برادەر رەزایی" بوو تا هەموومان لەو ماڵانە کەن و دوایە بە بەرنامە بێنە سەرمان و بێزیان لە بەینمان بەرن، بۆیە ئێمە قەبووڵمان نەکرد.

ئێوارەکەی هەلیکۆپتەرێکی ئێران نزم نزم هات بەسەرماندا فڕی و ئەوانە وەک من چاویان کز نەبوو ئەیان وت بە کامێرای ڤیدیۆ فیلمیان لێ گرتووین، ئێمە بەیەک فیشەک ئەمان توانی ئەم کۆپتەرەی دژمن بخەینە خوارەوە بەڵام ئەم کارە وەک درۆخاندنی هێلانەی زەردەواڵە وابوو، پاش چەن دەقێقە هەزاران سەربازی ئێرانیمان وەسەر دەگەڕان و تووشی شەڕیکی نەخوازراو ئەبووین.

پێویستە کاك حاتەم پیاوی نەخشەی شوقە سپییەکان ئاشکرا بکات , دیارە لاپەڕەکان هەموو ڕەش نین, مرۆڤە خاوەند باوەڕەکانیش جێگەی ستایشن, کاك حاتەم لە بەشی پێنجی یاداشتەکانیدا, بەم شێوە باسی ڕۆڵی کۆمەڵێك لە تێکۆشەر دەکات و دەنووسێت ((سەرئەنجام لای ئێوارە هەروەک رۆژی پیشوو بە هاوکاری حەمەسیاسی و هاوڕێیانی لە سەفێکی رێک و پێک دا بەرە خورماڵ بە بناری کێوەکان دا کەوتینەڕی، هێشتا نیوسەعات رێگامان نەبڕیبوو لەسەر جادەی تەوێڵێ – هەڵەبجە تووشی ستوونێکی سپاێ ئێران بووین! یەکیەتییەکان چوونە پێشی سپاکەی ئێران، داوایان لێکردن رێگامان بدەن و وتیان ئێمە هێزی یەکیەتین و ئەچین بۆ میری سوور! ئێرانیکانیش بێ گیر و گرفت رێگایان بۆ کردینەوە و بە نێوان ستوونەکە دا تێپەڕین و درێژەمان بە رێگا دا، نزیکەی سێ سەعاتێک روویشتین، بەناو دەیان دۆڵ و چەندین چۆم دا ت□پەڕین و بەرپرسان هەر هاواریان ئەکرد کە ئاو نەخوەنەوە ئاوەکە " مەسموومە" بەڵام پێشمەرگەی ماندووی تینووی هێز لێبڕاو کەی گوێ لەم هاوارانە ئەگرت! چەندین کەسم بینین مشتیان پڕ دەکردە ئاوو و دوای خواردنەوەی ئەیانوت ئاو چۆن " مەسمووم ئەوێ".

یۆست هەلتەرمان بەمشێوەیە ئەو گەشتە سەختەی دیموکراتەکان دەگێڕێتەوە لو ڕۆژە ڕەشە پڕ لە خیانەتەدا ((کوردە ئێرانییەکان دوو ڕۆژ شەڕیانکرد لەگەڵ ئەوانەی پەلاماریان دان و تەنها 3 پیاویان لە دەستدا و دوا جار بەرەو خورماڵ پاشە کشەیانکرد, لەوێوە مەفرەزەیەکی ینك کەوتنە تەك جەنگاوەرەکان و خێزانەکانیان بۆ پارێزگارییان لە گەشتێکی مەترسیداردا وماوەی سێ ڕۆژ بەڕێوە بوون تەنها بە شەو ڕێیان دەکرد, بە درێژایی زنجیرە شاخ و بە دەوروپشتی ڕەبایەی تازە دامەزراوی ئێراندا و بەسەر هێڵی بەرەدا , لە نزیك شارۆچکەی سەید سادقەوە, گوزەرکردن بە ناوچەکەدا زۆر سەخت و دژوار بوو, چونکە بە خەستی مینڕێژ کرابوو.

پێشمەرگەکانی ینك بەو هۆیەوە كە چەند ساڵ بوو نەچوبوونە ئەو ناوچەیە, شارەزای ئەو شوێنانە نەبوون كە مەترسیدار بوو, هەر چۆنێك بوو سێ جەنگاوەری حدكا بە مین بریندار بوون لە كاتی كشانەوەیانــدا, بەڵــام پێــش ئەوەی بپەڕنەوە بۆ بەری عێــراق , بە بێتەل سەركردەكانی خۆیان لە بۆلێ, بە چیای قەندیلەوە, ئاگادار كرد و داوایان لە سەركردەكانیان كرد بە فەرماندەكانی عێراق بڵێن لە سـەید سـادق لە كـاتی تێپەڕینـی ئەمانـدا تەقە نەكەن –كـارێكی ژەهراوی , یۆست هلتەرمان ,كۆمپانیای ئاوێنە,ل256)).

ئەم هاوكاریيانە بۆ پێشمەرگەكانی حدكا جێگای پێشوازی سەركردایەتی یەكێتی نەبووە, تەنها د□سۆزانە بووە,بۆیە پێی ناچێت هەڵوێستی حیزبی بووبێت , ئەگەر لەكاتێكدا ئەم وتانەی كاك شەوكەت دوور بێت لە تاكتیكی دیبلۆماسیەتەوە ((یەكێتی نیشتمانی كوردستان زیاتر یارمەتیدەر بوو بۆ حدكا و شەوكەت سەرزەنشتكرا لەسەر ئەو ڕۆڵەی لە ڕزگار كردنیاندا گێڕای و لە كەدار بونی پەیوەندی دواتری لەگەڵ ئێرانییەكانــدا –كــارێكی ژەهــراوی ل256)). هاوكــات بەهۆی هاوكاری كوردەكانی رۆژهەڵا تەوە بۆ ماوەیەك حەمە سیاسی و حامیدی حاجی غالی لە ئێرانییەكان قاچاغ دەبن وەك خۆیان دەڵێن, وەلێ لەو رۆژانە كاك حامید سەفەری ئێران دەكات بۆ هێنانی كۆسرەو مەكینەی كارەبا.

ڕۆشنبیره خاوەن تەریقەتەکان! …
محەمەد تەها حوسێن

دوو جۆر هەژاریی هەن: یەکێکیان لە ناوەوەمانە و ئەوەی تریشیان لە دەرەوە. دوو جۆرە دەوڵەمەندیش هەن: یەکێکیان لە ناوەوە و ئەوەکەی تریان لە دەرەوە. هاوکێشەکە لەو خاڵەدا هاوسەنگیی لە دەستداوە، کاتێ ئەوانەی لە ناوەوە هەژارن سواڵ لەوانە بکەن کە لەدەرەوە دەوڵەمەندن، ئەوانەش کە لە دەرەوە هەژارن سواڵ لەوانە بکەن کە لە دەرەوە دەوڵەمەندن.

ئەوەی لەسەر سواڵی ڕۆشنبیریی بەردەوام بێ و هەردەم چاوی لەدەم و دەست و قەڵەمی کۆمەڵێك خوێندەوار بێ لە مێشکی بئاخنن، هەرگیز نـاچێتە خـانەی خـوێنەر و فێرخـوازی جیـددییەوە، خـوێنەری ڕەسـەن

ئامانجی تایبەتی خۆی هەیە لە خوێندنەوە و هەڵوێستەکانیشی پەیوەستن بەو ئازادیی و سەربەخۆییەی ڕۆشنبیریی دەبوایە یا دەبێ بۆی فەراهەم بکا یا کردبێ.

ئەو کەسانەی هەمیشە چاودێریی قەڵەم و کاغەز و کتێبی جۆرە نووسەرێکن ناوە ناوە تیژیان کەنەوە، کەسانی بیرکەرەوە نین و خاوەنی دید و ڕوانینی خۆیان نین نە بۆ ژیان و نە بۆ دەربازکردنی ساتەوەختەکانی ڕۆژانەی خۆیان. ئەوان لەو سواڵکەرانە جیا نین کە لە سەر شەقامەکان یا شوێنە گشتی و تایبەتییەکان دەست لەبەر خەڵك پان دەکەنەوە. چون خوێندنەوە و کردەی خۆ ڕۆشنبیرکردن کردەکانی بەخێوکردن و پەروەردەکردن کە خێزان و ئۆرگانە کۆمەڵایەتییەکانی دیکە پێیهەڵدەستن بەهێز دەکات و دەیانخاتە سەر ڕاستە هێڵی ئەو چالاکییانەی سەرەنجام بەرهەم لە بیرکردنەوە و هزرین وەدەست دێنن.

ئەوانە هەرگیز ناگەنە ئاستێکی بەرز لە ڕۆشنبیریی کە وەك دەروێش لە دەوری شێخەکانی تەریقەتی جۆرە ڕۆشنبیرییەکی عابدانە بخولێنەوە و بەردەوام لە زیکر و فیکری ئەواندا بن و بۆ ئەوان هەڵوێستیان بەرانبەر هەرچی ڕووداو هەیە لە ژیانی تایبەتی و گشتی خۆیان پێ وەرنەگیرێ.

لەوەش سەیرتر ئەوەیە ئەو خاوەن تەریقەتانە هەرگیز لەوە قەڵس نابن خوێنەرانیان تادێ پیرۆزیان دەکەن و دەیانخەنە نێو سرووت و کەشی دەروێشانەوە، جارێك هەڵوێستێکی کردەیی بەرانبەر ئەو ڕەفتارە نا ڕۆشنبیریانەی خوێنەرانیان وەرناگرن و بە نووسین بێ یا بە گوتار یا بە خوتبەیەك ناپیرۆزیی خۆیان بۆ ئەوان ئاشکرا بکەن و تێیان بگەیەنن کە ڕۆشنبیری جیددی ئەو کەسەیە هەروەك (ڕیتشارد ڕۆڕتی) دەیووت یەکەم ئیشی داماڵینی پیرۆزی و قەداسەتە لە مرۆڤ و هێنانەوەیەتی بۆ ئاستە ئاساییە ئینسانییەکەی خۆی.

ڕۆشنبیرانی خاوەن تەریقەت لە نێو ئێمەدا هەروەك کارەکتەرە سیاسییە ناسیونالیستییەکان و پیاوانی تەکییە و خانەقاکان چوونەتە زەین و یادەوەریی خوێنەرانەوە و وەك ئەوان بەشان و باڵیان دا هەڵدەدرێ و لێیان گرد دەبنەوە و خواخوای ئەوەیانە خوتبەیەك یا وەعزێکیان بۆ دادێن!!.

ڕۆشنبیرانی خاوەن تەریقەت بەم ڕەفتارە دەروێشیانەی خوێنەر و هەوادارانیان کەوتوونەتە نەشئەیەکی عوسابیانەوە و خۆیان لێبۆتە ئایەتوڵاهولعوزما یا دەلایلاما یا بەتریارکێك و لە دوورەوە پێشنگی

نوورانی خۆیانیان بە شێوەی جیاجیا بۆ پەخش دەکەن.

کەی ڕۆشنبیر یا بیرمەند یا هەر کەسێکی ناو کایەی فەرهەنگ و هزر لەگەڵ ئەوە بووە دەنگی حەشد و عەوام خەنی بکات و بیخاتە حاڵی زیکر و تەهلیلەوە؟، ئەی ئەوە نییە (کاڕڵ یۆنگ) پێمان دەڵێ هەمیشە گێنگەڵ و حەشد زەمینەی سەرەکی پەتا دەروونییەکانن؟ لۆبۆن و فڕۆیدیش دەیانووت: تاك لە گێنگەڵدا وەك خۆی ڕەفتار ناکات و دوای ڕەفتاری گشتی دەکەوێ، شیلەر و کێرکیگۆر و هایدگەریش ئەو جۆرە عەوامگەرییەیان پێ ونبوون و نامۆبوون بوو؟.

خوێنەری دەروێش ئەو تاکە ونانەن کە دواتر وەک مەڕ و ماڵات دەکەونە دوا ڕۆشنبیران و وەک سیاسییەکان دکتاتۆریان لێ درووست دەکەن.
ئەگەر هەڵگرانی شوناسی ڕۆشنبیریی بەرانبەر هەڵوێستی عەوام و گێنگەلّی خوێنەرە مەستەکان لە پیرۆزکردن و پەیکەر بۆدرووستکردنیان بەدەنگ نەیەن و ئەو جۆرە دەروێشییە نەکەن بە بابەتێکی ڕۆشنبیری و لەبارەیەوە نەنووسن و لێکۆڵینەوە نەکەن، ئەوا جگە لە هەڵگری ئیجازەی تەریقەت چیدی نین و ئەوەمان بۆ زیاتر دەچەسپێ کە هەر لە بنچینەوە گرێی دەسەڵاتیان هەبووە و کە پێشی گەیشتن ئیدی (خەم و خەونی ڕۆشنبیری)یان نامێنێ و وەك ئەو سیاسیانەیان لێدێ کە گرێی ڕۆشنبیرییان هەبوو و بۆ پڕکردنەوەی لەگەڵ ئەم تەرزە ڕۆشنبیرانە لە دانوستانی بەردەوام دابوون.

(خوێندنەوەی ڕۆمان یان کۆپیکردنەوەی وتاری نووسەرانی تر؟) … سەدیق سەعید ڕواندزی

یەکێك لەسیمادیارەکانی دەقی ئەدەبی بەگشتی و ڕۆمانیش وەك ژانرێکی ئەدەبی بەتایبەتی،ئەوەیە کەدەکرێ لە کۆاوەڕێژنەی جیاوازەوەوهەرخوێنەرێك بەپێی دنیابینی و ئاستی چێژوەرگرتنی لە دەقەکە، بیخوێنێتەوە.بەتایبەتیش کەهەندێك ڕۆمان بە ئەندازەیەکی زۆرلای خوێنەران جێگەی چێژوخوێنەوەن.بێگومان تائێرەئاساییە، بەڵام

ئەوەی ئاسایی نییەو دەبێ ڕەخنە بکرێت و ڕەتبکرێتەوە ئەوەیە، کەسانێك کاوێژی نووسینی نووسەرانی تر بکەنەوە بەهەندێك ئارایشتی سادەوە کەڕەهەندە مانایەکەی ناشارێتەوە.یاخود بیرۆکەو دەستەواژەو دەربڕینەکان، بەهەندێك دەستکارییەوە وەربگرێت و بوێری ئەوەشی هەبێت ناوی لێبنێت خوێندنەوەی ڕۆمان، یان لێکۆڵینەوەی ئەدەبی.کەبەداخەوە خەریکە وەکو شیعرهیچ سەنگ و بەهایەکی مەعریفی و ڕەخنەیی نامێنێت، چونکە کەسانێك بە پاشخانێکی لاوەزەوەو لەپەراوێزی هەندێك وتاری سادەو ساکارەوە، بەناوی لێکۆڵینەوەی ئەدەبی، وتار دەنووسن.ڕۆمانی لەمەککە، یەکێکە لەو ڕۆمانە دیارانەی ماوەیەك لەمەو بەر بڵاوبووەوە.

کەڕۆمانێکی سەرنج ڕاکێشەو بەشێکی زۆری خوێنەرانیش خوێندوویەتیانەوە، کەهەندێکیان لەبارەی ڕۆمانەکەوە، وتاریشیان نووسیوە. لەوسۆنگەیەشەوە ئێمەش وەکو خوێنەرێك لەژمارە(1144ی ڕۆژی 9-10-2018)وتارێکمان بەناوی(حەجکردنێك بەخەیاڵ لەڕۆمانی لەمەککە) لە هەفتەنامەی(ڕێگای کوردستان) بڵاوکردەوە. بەڵام دوای چەند مانگێك لە پاشکۆی (ئەدەب و کلتووری) هەفتەنامەی ڕووداو ژمارە(108لە 11-3-2019) وتارێکی (بۆتان لەتیف) ناوێکمان بینی، کەبەناوی خوێندنەوەیەك بۆ ڕۆمانەکە نووسیویەتی. کاتێ وەك خوێنەرێك ئەو وتارەم خوێندەوە، بەداخەوە هەستم بەوەکردکە ناوەڕۆکی ئەم وتارە، دەق لەو وتارەی پێشووتری من وەرگیراوە، بەهەندێك دەستکارییەوە.بەداخەوە لەهەرێمی کوردستاندا، لەلایەکەوە لەبەرزۆری چاپ و بڵاوکردنەوەو تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و زۆربوونی کێلکە نووسەر،بەلێشاو نووسین بڵاودەکرێنەوە.

بەبێ ئەوەی هیچ هەڵسەنگاندن وسانسۆرو ڕەتکردنەوەیەك هەبێت.ئەمەش دەرفەت دەرەخسێنێت کەئەگەر کەسانێك(بەداوای لێبوردنەوە لەخوێنەرە بەڕێزەکانی ئەدەب وکلتوور) دزی ئەدەبیش بکەن، یاخود کاوێژو کۆپی نووسینی نووسەرانی تر بکەنەوە، ئەوا بۆیان دەلوێت و دەچێتە سەر. چونکە لەنێو نێوەندێکی گەڕەلاوژێی نووسینی لەو شێوەیەدا، کێ بە پێویست دەزانێت لەسەر وتارەکان بوەستێت و بەراوردی یەکتریان بکات.یاخود بەدوای سەرچاوە ئۆرگیناڵەکەی دابگەڕێت. ناکرێ کەسانێك نووسینی کەسانی دیکە کاوێژبکەنەوە، لەپەراوێزی ئەمەشەوە هەوڵبدەن ببنە نووسەر. بێگومان دەبێ دڵنیا بن کەبەو ڕێگەیە نابنە نووسەرو پێویست بەوە ناکات خۆیان ماندووبکەن.ئێمە بۆ ئەوەی بە دەق بیسەلمێنین کە ئەو بەڕێزە، وتارێکی ئێمەی کۆپیکردۆتەوە،دەقی پەڕەگرافەکان ودەربڕینەکان دەنووسینەوە،ئیدی دادوەری بۆخوێنەرانی

ئەو هەفتەنامە سەنگینە جێدێڵین.

من لەوتارەکەمدا کەلەسەرەوە ئاماژەم بۆ سەرچاوەکەی کردووە نووسیومە:([illegible]) [illegible]:(بۆیە داوا لەخێزانی و خوشکی دەکات بەپێی هەستی دایکیان بجوڵێنەوەو بێزاری نەکەن). من لەوتارەکەمدا نووسیومە:([illegible].)[illegible]:(دایکی پیرو کەنەفت بووە توانای بڕینی ڕێگای دووری نییە تاکو بچێتە ئەمستردام).من لەوتارەکەمدا نووسیومە:([illegible].)[illegible]:(وارێکدەکەوێت ساڵیادی کۆچی شێخ زایدیش دەبێت،خەڵکێکی زۆر لەگەشتیارو شوێنکەوتووئاپۆڕای خەڵك بەجلی سپی دێنە مزگەوت).

من لەوتارەکەمدا نووسیومە:([illegible].)[illegible]:(ئیدی لەخەیاڵ وبوخچەی دایکە شابانووئێرەمەککەیە).من لەوتارەکەمدا نووسیومە:([illegible].)[illegible]:(دایکیان تووشی نەخۆشی لەبیر چوونەوەو خڕەفان بووە).تەنانەت وشەی خڕەفانیشی بەهەڵە نووسیوە. من لەوتارەکەمدا نووسیومە:([illegible].)[illegible]:(دایکی لە هوتێل لەپەنجەرەوە دەیڕوانیە بیابان و وێنای مەککەی دەکرد).من لەوتارەکەمدا نووسیومە([illegible].)[illegible]:(بەگشتی ڕۆمانێکی خۆش و بەتام و چێژەبەزمانێکی سادەو ڕەوان نووسراوە).

من لەوتارەکەمدا نووسیومە:([illegible].)[illegible]:(ئەم ڕۆمانە بەریەککەوتنی ململانێی فارس و عەرەبە).من لەوتارەکەمدا

نووسیومە:(خوێنەر کەڕۆمانەکە دەخوێنێتەوە واهەست دەکات بەکوردی نووسراوە).ئەویش لەوتارەکەیدا نووسیویەتی:_(بەزمانێکی کوردی جوان نووسراوە). بێگومان زۆردەربڕینی دیکەش ماون کە ئێمە ئاماژەیان پێ نادەین و هیوادارم خوێنەران خۆیان هەردوو وتارەکە بخوێننەوەوبەراوردی یەکتریان بکەن. دواجاردەڵێم مەبەستمان لە نووسینی ئەم بەدواداچوونە،شکانەوەوڕووشاندنی هیچ کەسێك نییە. بەڵکو مەبەستمان ئەوەیە، ناکرێ کەسانێك لەسەرهەوڵی خوێنەوەی کەسانی تربێ ڕۆمان یان هەرژانرێکی دیکە،خوێنەوەی دیکە بکەن و بەناوی خۆشیان بڵاویبکەنەوە. من ئەم وتارەم (پێنج مانگ و دووڕۆژ) بەرلەوتارەکەی بێتان لەتیف نووسیوە.ڕەنگە ئەو وتارەکەی منی لەهەفتەنامەی ڕێگای کوردستان نەبینیبێ، بەڵام دڵنیام کەلەماڵپەڕی (دەنگەکان) کەماڵپەڕێکی ئەدەبییە، وتارەکەمی بینیوە. چونکەخۆشی لەوماڵپەڕە هەندێك جار وتاروهەندێ جاریش قسەی سادەو ساکاربەناوی دەقی شیعری بڵاودەکاتەوەهەرکەسێك گومانی لەو بۆچوونەی من هەیە دەتوانێ بچێت هەردوو وتارەکە ببینێت. ئامۆژگاریشم بۆ ئەدەب و کلتوور ئەوەیە، بابەتی کۆپیکراوی نووسەرانی ترلە ژێر هیچ پاساوێك بڵاو نەکاتەوە...

*تێبینی/ ئەم بەدواداچوونە وەك نەریتێکی نووسین، بۆ ئەدەب و کلتووری ڕووداو نێردراوە، بەڵام بە داخەوە بڵاوینەکردەوە.کە ئەمەش دەرفەت لەبەردەم کەسانی ترزیاتردەڕەخسێنێ کۆپی وتاری نووسەرانی تر بکەن....

نامەکانی ئیشق هەموو بەیانییەك ... سەردار جاف

2 – هەموو بەیانییەك ئینجانەیەك خەونی پەمەیی بە دیاری لە گەڵ دەستی خۆما دێنم، شەن و کەوی خەونم بە، چەپك چەپك هیواکانمان باڵا پێ بکە، بەری ڕەنج و ماندوێتی ئیشق بدوورینەوە، هەموو بەیانییەك دەبمە شوانێکی بێ دەرەتانی گوندێکی نیشتیمان تا پەنجەکانی شەنگەبێریم بۆ مەڕ دێشینێ سەرە ڕێی نیوەڕوانی ئیشقم لێ بگری، لێوەکانم تەتەڵە بکەن ببنە پریاسکەی شەونم و بە سەر کوڵمە

توندەکانتا داچۆڕێن، چەشنی گەڵا و پەڕی گوڵەکانی سپێدان تەڕ تەڕ
و بۆندار بن.
هەموو بەیانییەك ژنێك لە خەوی غەفڵەتیم وەئاگا دێنێتەوە، هێندەیش
لێم دووره ماچەکانی بە غیابیش ناگەنە رۆخی دەریای هیشکەوە بووی
لێوەکانم ، لە تەك بوخچەیەك خۆرا سەما بۆ تیشکی چاوەکانی دەکەم ،
ئەو دەمانە گوڵیش هەڵپەڕکێ دادەبەستێ درەختیش چەپڵە دەژەنێ،
ئەزیش گوێ گری ئاواز و دەنگە بەسۆزەکەی سبەینان و شەوان و گشت
ساتێکی دەبم .
بەیانیت خەرمانێ جوانی گوڵەکەم ، لە گوڵ گوڵتر .
3 – لە سەر ژێی میلۆدی دڵما ئەم بەیانیە ژنێك لە باڵی فریشتە ،
شۆخێ جوانتر لە گوڵ بە سەر لقی نیگاکانمەوە ڕۆنیشتووە و دەنگی بە
سۆزیم بۆ دەکاتە گۆرانی بۆ دوو سبەی تا بە هەستەکانمی
بفرۆشێتەوە، دەرای جوان و ڕنگ شینی بۆ هەستەکانم هەڵخستووە،
گوڵەباغ ملی بۆ کەچ دەکا و ئاونگ بریسکەی بۆ ڕادەگرێ، بەیانیەکە
تەنها دەنگی ئەو ژنە شۆخە جوانی کردووە، دەرگاکەت بکەوە با تێَر
تێر بۆنی هەناسەی ماڵەکەت بکەم، رۆحم لە ئۆغری شارە پڕ
بەفرینەکەت بێ و لە سەر بالکۆنی داڵەنەکەتا ڕۆ بنیشێ و گۆرانی
دەردی ئیشقت بۆ بچڕێ و بە چرپەیەك بڵێ ......
شەو خەوم نایە لە بەر خێڵی خەیاڵی خاوی تۆ
تا سەحەر مەستم بە یادی جووتێ لیمۆی کاڵی تۆ
بە یانیت جوان گوڵەکەم ، لە گوڵ گوڵتر .....

ئەڵمانیا
2019 / 2 / 18

بزووتنەوەی شورایی وبزووتتەوەی کوردایەتی لە بیرەوەریەکانی خۆمدا ... سەردار عەبدولا حەمە

پاش ئەوەی لە ڕۆژی ٨ی مارسدا لە ناو زیندانی ئەمنە سورەکە ئازاد
کرام وبەخێزان وهاوڕێ ودۆستەکانم شاد بومەوە . ڕووم کردە وە

چالاکی نواندن له شوراکاندا ، ،سەردانی شورای شیخ محی الدین وسەرشەقام وکانیسکانم کرد زۆربەی هاوڕێکانی خۆم دڵزیەوە که پێشتر دەمناسین . یادی هەڵەجه له ١٦ی مارسدا کرایەوه بەڕێپێوان دەستی پێ کرد که هەزاران کەس له شوراکانی گەڕەك وکارگەکانەوه ڕوویان دەکردە بەردەرکی سەرای سلێمانی لەوێ هەموو کۆبوونەوە بەرنامەیەك دانرا بۆ مەراسیمەکە له نێو بەرناماکەدا له لایەن چەند هاوڕێیەکی زیندانی ئەمنه سورەکه ولیژنه ی مەراسیمەکەوه من دیاری کرام ووتەیەك به ناوی سەرجەم زیندانه سیاسیەئازادبووەکانه وه پێشکەش بکەم له ووتەکەمدا وێرای سوپاس و ستایشی خەڵکی ڕاپەڕیوم کرد که دەرگای زیندانیان له ئێمه کردەوە ووه ووتم خەڵکی شۆڕشگێڕ هەر کات ئیرادەی یەکگرتوانەیان هاتە مەیدان هیچ هێزیەك بەرگەی ناگرێ پێشتریش شۆڕشگێڕان له شۆڕشی فەرەنسادا توانیان دەرگای زیندانی باستیل بشکێنن و زیندانیەکانئازاد بکەن ..هتد. شایانی ووتنه ئەمه تەنها یاد کردەنەوەیەك بوو بۆ هەڵەبجه لەو ساڵەدا بزووتەنەوەی کوردایەتی وبەرەی کوردستانی بەرەسمی ئەو یادەیان نەکردەوە چونکە ئەوەنده هێزی جەماوەریان نەبوو وەك شوراکان .

ڕۆژانی دواتردرێژەم دا به کارو چالاکیم له شورای گەڕەکی کانیسکان کەبنکەکەی له قوتابخانەی کانیسکانی سەرەتایی بوو لەسەر جادەی کانیسکان خوار فولکەی ئاسکەکان .بڵند گۆیەك دانرابوولە سەربانی بنکه بۆ بانگەواز وسرووده کرێکاریەکان وشیعری شۆڕشگێڕانه . له پشتەوەی ئەم بنکەیه بارەگایەکی یەکێتی نیشتمانی کوردستانیشهەبوو بەڵام خەڵك ڕووی له ئەوان نه دەکرد زیاتر ڕوویان له بنکەکەی ئێمه دەکرد وه خەڵکی گەڕەك گوێیان له ئێمه دەگرت ئەگەر ئەوان ئاگاداری وبانگەوازیان هەبوایە به ئێمەیان دەووت ئەو ەمان بۆ بخوێننەوە له بڵندگۆکەی خۆتانەوە ئێمەش یارەماتیمان دەدان لەو بارانەوە .

دواتر من پێشنیاری کۆبونەوەی گشتیم کرد بۆ خەڵکیگەڕەك ، بانگەوازەکەمان له بڵند گۆوە خوێندەوه بۆ ڕۆژی دواتر خەڵکی گەڕەك به ژن وپیاو و به گەنجیانەوه تەنانەت مەلای مزگەوتی بن تەبەقیش هاتن وبەشداریان کرد له کۆبوونەوە گشتیەکەدا . کۆبونەکەمان له حەوشەی قوتابخانه کرد مێز وکورسی پۆلەکانمان دانابوو بۆ دانیشتن، پاش ئەوەی خۆم ناساند وەك یەکەم قسەکەریکۆبونەوەکە هاتمە سەر باسی شورا چیە؟ ئامانجی چیە؟ باسی ئەوەم کرد شورا بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگایه و سیستەمێکی دیمکراسی ڕاستەوخۆی خەڵکه ونوێنەران له کۆبونەوە گشتیەکاندا هەڵدەبژێردرێن وهەرکات باش نەبووون کۆبونەوەی گشتی ئایینده دەنگیان پێ نادرێ .له پاش

قسەکانی من مەلای گەڵەك هات و ووتی شورا شتێکیزۆر باشە وخواش لە قورئاندا باسی کردووە بۆیە دەبێ پشتیوانی لێ بکەین ،دەنگدان دەستی پێ کرد لە ١١ کاندید ٧ کەس هەڵبژێردران وخۆم ژێکرای دەنگەکانم بە دەست هێنا دوای دەنگەکان سوپاسی خەڵکی گەڵەکم کرد وکەمێك باسی بەرنامەی شورام بە ڕونتر کرد باسی یەکسانی ژن و پیاوم کرد باسی مافی تەڵاقم کرد کە نابێ تەنهاپیاو ئەو مافەی هەبێت دەبێ ژنیش خاوەن ئەو مافە بێت ، لە کاتی ئەم قسانەمدا مەلاو دوو پیاوی تر کۆبوونەوەکەیان جێ هێشت چونکە زانیان ئەمە ئەو شورایە نیە کە ئەوان لێی تێ گەیشتوون . دواتر کۆتایمان بە کۆبوونەنوە گشتیەکە هێنا ،.

ڕۆژانە خەڵك زیاتر ڕووی تێ دەکردین وەك تاکە هێزێکی جەماوەری گەڵەك بووین چەندین گرفتی کۆمەڵایەتی خەڵکمان چارەسەر کرد .چەند ڕۆژ دواتر بەرەی کوردستانی بەیانێکیان بڵاو کردەوە کە دەبێ شوراکان داخرێن بەیانەمەیان لە دیواری بنکەکەی ئێمەیش هەڵواسی وچەند چەکدارێکی یەکێتی بە ئێمەیان ڕاگەیاند کە دەبێ وازلە شورا بێنین ئێمەیش پێمان ووتن شورا بەردەوام دەبێ ئێوە ئەو مافەتان نیە بە ئێمە بڵێن شورا داخەن بەیانەماکەمان لێ کردەوە وبەردەوام بووین لە سەر کاری خۆمان .

ڕۆژی دواتر خەڵکێکی زۆر لە کەرکوکەوە ئاوارەی سلێمانی بوون بەهۆی هێرشی ڕژێمی بەعسەوە بۆ کەرکوك وناوچەکانیانی داگیر کردبووە وە، ئیتر کاری شورابوو بە کۆمەك کۆکردنەوە بۆ ئەم ئاوارانە ژەمەکانی خواردن وجلو بەرگ وپێداویستیکان لە خەلکی گەڵەك وەر دەگرت و دەمانگەیاندە ئەوان (بۆ زانین ئەم کارەی ئێمە دەمان کرد بۆ ئاوارەکان بەرەی کورادیەتی نەی دەکرد بۆیان). کەچی بەرەی کوردستانی سوور بوون لە سەر داخستنی شوراکان تا کار گەیشتە ئەوە ووتووێژ ڕاگەیانراله نێوان وەفدێکی باڵای یەکێتی و وەفدیکی باڵای شورا لەو بنکەی ئێمە کۆبونەوە ئەوەی لە بیرم بێت خەسرە وسایە لە وەفدەکەی شورا بوو ، شورا تەسلیم بە داواکەی یەکێتی نەبوو هەرچەندە چەند بنکەیە داخران بۆ ئەوەی شەڕ ڕوو نەدا بەڵام ئێمە بنەکەکەمان دانەخست . دوای چەند ڕۆژێك دەنگۆی ئەوەهات کە ڕژێم هێرشی هێناوە وگەیشتوەتە چەمچەماڵ ئێوارەی هەمان ڕۆژ هێزێکی چەکداری شوراکان بەرەو بازیان بەڕێ کەوتن کە بە پاسێکی ڕێم خۆیان گەیاندە دەربەندی بازیان بۆ وەستانەوە لە بەرانبەر لەشکرکێشیەکەی بەعس ئەو کاتە خەڵك پێ ی وابوو هێزەکانی بەرەی کوردستانیش دەچن بۆ شەڕ کردن لە گەڵ سوپاکەی بەعسدا کەچی وا دەرنەچوو

تەنهاهێزەکەی شورا چوو بوو لەجیاتی ئەوە بینیمان پێشمەرگە و مەسولەکان لە پێش خەلك كەوتوون بەرەو دەرەوەی شار ڕووەو ئەزمەڕو عەربەت دەڕۆن تومەز بڕیاری پاشەکشەیان داوە . هێشتا تاریك نەبوو بوو ئێمە وەك شورای كانیسكان بازگەمان لە بەردەم بنكە ولەسەر جادەی كانیسكان دانا خەلكێكی زۆر بەئۆتۆمبیل بە پیادە بەڕێکەووتبون بۆ دەرچون بۆ دەرەوەی شار ئێمەیش هەر کەس گومانمان لێ بکردایە داوای هەویەو ئەحوال مەدەنی جنسیەمان لێ دەکردن لەوانە چەندین بەرپرسی هێزەکانی پێشمەرگەش بوون پێمان دەووتن کاکە ئێوە بۆ کوێ ئەچن ؟دەیان ووت فەرمانمان پێ کراوە شەڕ نەکەین لە گەڵ حکومەت کە زۆر ی پێ دەچوو بە ڕێکەوتنسەرکردایەتی بەرەی کوردستانی ئەم بڕیارەی پاشەکشەی دابێت . هەرچەند پێمان دەووتن کاکە مەڕۆن با شار تەسلیمی بەعس نەکەینەوە دەیانووت نەخێر ناتوانین بمێنینەوە بۆ شەر کردن فەرمانمان پێ نیە ووتمان باشە چەکاکانتان بدەن بە ئێمە چونکە ئێمە شار تەسلیم ناکەین.

شەو بە سەرداهات وهەواڵ گەیشتە لامان سوپای حکومەت گەیشتوەتە دەربەندی بازیان وهێزەکەی شوراش لە بازیان شکستی هێناوە چونکە هێزەکە زۆر کەم بوو لە بەرانبەر سوپاکەی حکومەت کە بەدەیان دەبابەو ومودرەعەو تەیارەی سەمتی بەشدار بوو تێدا بەداخەوە لەو شەڕەدا نزیك بە دە کەس لە هێزە چەکداریەکەی شوراکانگیانیان بەخت کرد ئەوەی لە بیرم بێت ناوی نەوزاد وشوان لە ڕیزی گیانبەختکرداوندا بووو. بە بیستنی ئەو هەواڵە جگە لەوە ی زۆر خەمبار ونیگەران بووین ئێمەیش بڕیارمان دا ئەو ناوە چۆڵ بکە ین ، من لەگەڵ چەند هاورێ یەکەم لە شورای شیخ محی الدین وشورای سەرشەقام وخەبات بەڕێ کەوتین بەرەوە ناوشار ڕوو لەسەیتەرەکەی عەربەت بەڵام هێشتا بڕیارمان نەدابوو شار چۆڵ بکەین بە تەواوی من چەکە کەم دەمانچەیەك بوو کە هاوڕێم حەمە قەدڵ پێی دابووم خۆشی لەگەڵ هاورێکانی تر کڵاشینکۆفیان پێ بوو ئەو شەوە پێکەوە بووین تا بەیانی .

لە کاتی نیوە شەودا بوو شار چۆڵ بووبوو بیستووبوومان هێزێکی چەکداری موجاهدین خەلقی ئێراندزەیان کردووە لە ناوشاردان ئێمەیش بەدوایاندا دەگەڕاین لە سەر جادەی کاوە کەسێکمان بینی لە دوورەوە بەرەو ڕووی ئێمە دەهات لە پڕێکدا هاوارمان کرد بە سەریدا لە جێگایی خۆت نەجوڵێی بوەستە میلمان لێ هێنایەوە ئەویش وەستا ووتمان زەلام تۆ کێی ؟ ووتی کاکە من کوردم وخەڵکی قەڵادزەم نەمتوانی بڕۆمەوە بۆ قەلادزەسەیارە نەبوو لە گەراج .ئەویش ووتی :

ئەی ئێوە کێن ؟ووتمان هێزی چەکداری شوراین ئەویش ووتی دەك ئافەرین بۆ ئێوە خۆ مەسولە کانی بەرەی کوردستانی گەیشتوونەتە سنوری ئێران کەچی ئێوە هشتا لێرەن ، .ڕێگەماندا بڕوات ، لە جادەی کاوە بەڕی کەوتین بەرەو گەڕەکی خەبات وحاجیاوا کەمێك لە خوار شار نزیکسەیتەرەکەی سلێمانی عەربەت توشی هێزێکی پێشمەرەگەی یەکێتی بووین نزیك دووی سەر لەبەیانی بوو ووتیان ئێوەهە کێن ؟ ووتمان شوراین مەسولەکەیان ووتی یا وەرن لە گەڵمان ئەچین بۆ شەڕ بەرەو چەمچەماڵ یا چەکەکانتان بدەن بە ئێمە دەمانزانی درۆ دەکەن تەنها مەبەستیانە چەکمان بکە ن و چەکەکانمان لێ بسەنن .پێمان ووتن نە لەگەڵ ئێوە دێین بۆ شەڕ نە چەکیشتان ئەدەینێ .مەسولەکە فەرمانی کرد بە پێشمەر گەکانی ئادەی ئەو چەکانەیان لێ بسەنن لە پڕێکد میلمان هێنایەوە لێیان یەکێ لە چەکدارەاکانمان ژن بوو قیژانی ووتی هەرکامتان بێبڕنە پێشەوە کوژروان کەچی مەسولەکە ووتی های ئەو خۆ ئافرەتیشە وچەکی پێ یە کوا ئافرەت و چەکداریانوتوە ئادەی ئەو چەکەی لێ بسەنن ،ئەویش ووتی ئێوە ناتوانن ئەو چەکە لە من بەبسەنن مەگەر بە سەر لاشەکەمدا بڕۆن ئەو چەکەم بە خوێن بە دەست هێناوە هەر مەگەر بە خوێنیش دایینێم. کاکی مەسولی پێشمەرگە زانی کە ناتوانێ بە ئاسانی چەکمان بکات وووتی لێیان گەڕێن با بڕۆن .

کات نزیك بەیانیەو من و چەند هاوڕێیەکوەك لە بیرم بێت من وحەمە قەدۆو عەزیز یادی بەخێر بڕیاڕمان دا بچینەوە بۆ کانیسکان بۆ ماڵ ئێمە بۆ نان خواردنی بەیانی نزیك سەعات ٨ی بەیانی بوو خەریکی نان وە ماست خواردن بووین تەقە درا لە دەرگای حەوشەکەمان ووتم بوەستن باسەیر بکەم بزانم کێ یە لە قاتی سەروە دەژیاین بینیم هەردوو هاوڕێ م سامان کەریم و وەستاسابیرە بە دوو کڵاشنکۆفەوە دوای چاك وچۆنی ووتیان کاکە ئێوە خەریکی چین وا بە ئیسراحەت لێی دانیشتوون وا سوپا گەیشتووە تە قەراخ شار خێرا ئێرە بەجێ بهێڵن ووتیان وەرن لەگەڵ ئێمە هەموو پێکەوە دەرئەچین لەشار ووتمان ئێوە بڕۆن ئێمە لە لایەکی ترەوە دەر ئەچین ڕوویان لە من کرد ووتیان کاکە وەرن لەگەڵ ئێمە سروەی هاوسەرت ومناڵەکەشتان لای ئێمەن تا ئەو کاتەش من نە ئەمزانی هاوسەرم ومناڵەکەم لە کوێن ،ئیتر وا ڕێکەوتین من لە گەڵ ئەوان بڕۆم دوو هاوڕێ یەکەی تر بەرەو سنوری عەربەت بڕۆن زێە بە پەلە هەنگاومان دە نا بەرەو ماڵی هەڵاڵە رافیع کە لە نزیك ئەزمڕ بوولای تووی مەلیك کاتێ گەیشتینە ماڵەکەیان پڕ بوو لە هاوڕێیانیشورا وسروە وهێڤی کچم کە ئەو کاتە ساوا بوو لەوێ بوون لە هاوڕێکانی تریش وەك بیرم بێتەوە هاورێ جەبار موستەفا یادی بەڕێز بێت و هاورێ ئاسۆ کەمال و هەڵاڵە رافع وج رێنوارو جەمال ی

بەلەدیە وسامان کەریم و وەستا سابیرو سەرجەم ئەم هاوڕێیانە ش خێزانکانیان لەوێ کۆ بوو بونەوە تا پێکەوە لە شار دەرچین ودواتربەڕێ کەوتین بەرەو چیای ئەزمڕ کە گەیشتینە سەر چیا بە هێلی کۆپتر وسەمتیەکانی ڕژێم هێرش کرایە سەرمان بە دۆشکەو ڕەشاش دەسترێژیان لێ کردین بێجگە لە ئێمە خەڵکی تریشی لێ بوو چەند ئاربجیەك نرا بە هیلۆکۆپترە کانەوە کەمێك بەرگری کرا سەرەنجام هاوڕێکانی خۆمان هیچ کەسمان هیچی لێ نەهات .

سەردار عەبدولا حەمە

‌ ٢٠١٩\٣\١٣

داربەڕوو … هۆمەر نۆریاویی

ڕۆژێک تەنیا
ڕێبواری ڕێگای سووتان بووم،
مەلێکی ڕەنجەڕۆی شاخ و بەندیی دەواری گریان بووم.
ڕێگام بڕی، کەلار گەڕام،
گۆپکەی دەرکرد
زاری هۆنراوەی بەستراوم،
هاتە بەرهەم چڵی درەختی تاساوم.
زۆر شتم دی،دەمێک ڕامام،
بەڵام بەژنی لاوازی
داربەڕووی لاپاڵێکی نیشتمانم کەوتە بەرچاو.
بێ پێشەکی خۆم تێکەڵ کرد
بە لق لقی بەساڵاچووی
ئەو شادارە،
پڕ ئازارە،
دڵ نازارە.
سەوزە گەڵای فرمێسکی ڕشت،
خۆم ڕانەگرت،پرسیارم کرد:
ئەرێ هۆ مەشخەڵی بریان،
سەرچاوەکەی سۆزی کوێستان،

کام تەوری دژ، چاوی تاوان
بۆتی هانی بەرگی خەزان؟!
داربەڕوو وا هاتە وەڵام:
لەو ڕۆژەوەی
هەواری سووتان و گریان،
خاک و خۆڵی گوند بە گوند
و
شار بە شاری نیشتمانی بەردەباران،
بوو بە کێڵگە و گڵکۆی یاران.
پەڕم نەما، سووتام،برژام
بۆیە وەها کز ئەنوێنێ،
لق و باڵام، لق و باڵام.

سەرنجێک: تەمەنی ئەم هۆنراوەیە دەگەڕێتەوە بۆ پتر لە 30 ساڵ لەمەوپێش کە بەدیار مەزاری کۆرپەلەیەکی هەڵەبجەییەوە نووسراوە. ئەم تابلۆیە، یەکێکە لە بەرهەمە هونەرییەکانی شێوەکاری ناوداری کورد “ڕێبوار سەعید” کە گوزارشت لە هێمای “هەڵەبجە” و تاوانە دژە مرۆیی و دڵهەژێنەکەی ڕژێمی لەناوچووی بەعسی سەددام دەکات.

ستایشی سێبەرە بەرزەکە … شیعر : محمود درویش … وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

تا ئەم خەڵکە
جارێکی تر تۆبە ئەکا
و
خۆکوشتنەکەم ڕوون ئ□ بێتەوە
تا (ڕۆم)ەکان ئەگەڕێنەوە
تا پاسەوانی تەلبەنگەکانی قەڵاکەمان وەدەرئەنێین
و
کۆڵەکەی پاپۆڕەکە ئەشکێ

تا لە شەقامی بازرگانی شەرەف
چەپڵە بۆ " ئەتک کردن"ی ئافرەتەکانمان لێ بەین
ساتێک بنوو ، خۆشەویستم .. بنوو
تا بمرین
ئەوە ساتی : هەرەسە
ئەوە ساتی : ڕوون بوونەوەمانە
ساتی مەتەڵ ئاسای لەدایک بوونی ڕۆژە
کوڕی دایکم ، چەن تەنیا بوویت
کوڕی زیاتر لە باوکێک
چەن تەنیا بوویت..........

گەنم تاڵە لە بێستانەکانی ئەوانی ترا
و
ئاو سوێرە و هەور پۆڵا
و
ئەم ئەستێرەیە زام هێنەرە
و
ئەبێ بژیت..و هەر بژیت
و
لە بەرامبەر دەنکێ زەیتون
پێستی خۆت بەیت
چەن تەنیا بوویت...
هیچ شتێ نامان شکێنێ ،
بەتەواوەتی غەرق نابیت
لەو خوێنەی تیامانا ماوە
با بچینە ناو ڕۆحی ئابڵۆقەدراوی
شوبهان و هەتیوەکان
تۆ: کوڕی هەوای نەلەقیو "ڕەق"
کوڕی: یەکەم زمان پژانی دوورگە کۆنەکان
کوڕی خانمی دەریاچە دوورەکان
کوڕی پارێزەر لە هەڵەی پێشینان
و
لە ڕووخسارە ڕەقەکەیا
بروسکە یان کۆترێک وێنا ئەکا

گۆشتم لەسەر دیوارەکان
گۆشتی تۆیە ، کوڕی مام

لەشێک بۆ تاریکایی
و
ئەبێ " بێ رێگا" هەنگاو بنێیت
لە پشتەوە ، یان ل□ بەر دەم
لە باکوور..لە باشوور
بە تەرازوویەکەوە هەنگاوەکان بنێیت
تا ئەوانەی باڵ بەستویان کردوویت
بتکێشن و بتبەن بۆ کۆگاکان
تا میوانەکان " شاناز"یت ببینن
چەن تەنیا بوویت..!!
چەن تەنیا بوویت. !!

کۆچێکی ترە
سڵاو و دوا وەسیەت مەنووسە
تۆ بەرز بوویتەوە
و
ڕووخانیش ، ڕووخا
جگە لە نا روونيەکی ڕەش لە تۆیا
هیچ دەریا□ک نیە...
بچۆ ناو شتەکانەوە
تا شتەکان بچنە هەنگاوە حەرامەکانتەوە
سێبەرت لە دەرباری فەرمانڕەوا بکشێنەوە
تا وەک " خەڵات" هەڵنەواسرێ
و
سێبەرت تێک بشکێنە
تا نەیکەن بە فەرش ، یان بە تارکایی

شکانیانیت...
چەن جار شکانیانیت
تا لەسەر قاچەکانت" عەرش" دروستکەن
لەگەڵتا بوون و ئینکاریان کردی و شاردیتیانەوە
سوپا□کیان بۆ دەستت دروستکرد
زیندانیان کردیت ووتیان : خۆت مەیە بەدەستەوە
فرێیان یات□ بیرەوە
ووتیان : خۆت مەیە بەدەستەوە
و
هەزاران هەزاران هەزاران ساڵە

بە ڕوونا کی ڕۆژ
کا تێ “قەمە” کەت راکێشا
ئینکاریان کردیت
چونکە ئەوان جگە لە ” خوتبە و ڕاکردن “
چیتر نازانن.............
ئێستا : پێستت ئەدزن
ووریای سەر و چاویان و ڕەختەکەت بە
کوڕی دایکم ، چەن تەنیا بوویت
کوڕی زیاتر لە باوکێک
چەن تەنیا بوویت......

“““““““““““““”

MARS/2019

گـــوڵی “نێرگـــز” ل□ ئـــا مێزی “بوهوتوکاوا”دا : ...بۆتان لەتیف عەبدولقادر”پایان

لەو دورگەیە؛
دوورە دەست لەنیشتیمانم ڕوو لەڕووگەم..
ناشارەزا؛ پشتم وەدرەختی “کاووری” داوە!..
لەحەوشەی مزگەوتێکا
بۆنی ئەو دوای بارانە ئەکەم؛
کە “بـــا” لەباخە دوورەکانەوە هێناویەتی و
دزەکوژە!..
لەو دورگەیە؛
منارەیەکی بێدەنگ و واق وڕماو
لەکاتی داهاتنەوەیدا شکێندراو
لەپڕ؛ پەنگخواردنەوەی دەنگی؛
بووە هاوارێکی بێ فریا!..
ئیلاهی..

ژیان چەند سەیرە!..
هەتا تیرۆر هاوار بکات؛ بەس خۆی دەمرێت!..
هەر گوڵ دەڕوێت!..
هەر گوڵ دەڕوێت!..
وەک ئەو هەورەتریشقەیەی بەهار دەنێ؛
گوێی ئاو وواوەاش هاری لەبن دەنێ!..
وەرن سەیرکەن..
"کیوی" هاتووەو
خونچەگوڵەکانی "بوهوتوکاوا"ی کردۆتە چەپکەگوڵ..
سەرم بادا!..
دیتم؛ "نێرگز" لەئامێزی "بوهوتوکاوا"دایە!..
دوایە؛ بێدەنگیم شکاندو پێکەنیم!..
ئاای خودایە!..
ئاسمان بۆ هێندە بەرزە لێرا نە؟!..

بەتان لەتیف عەبدولقادر"پایان"
٢٠١٩-٣-١٦ هەولێر

هەڵەبجە قوربانییەکی بێ تاوان …
حـەمـە هـیـوا

لەم یادە ناهەموارەدا کە لە چرکەساتێکدا هەزاران مرۆڤی بێ گوناه لە هەردو ڕەگەز و هەمو چین و توێژەکان بونە قوربانی سیستەمێکی فاشیست و خۆ سەپێنی بەعس و دەسەڵاتەکەی گەورە مرۆڤی قێزەوەن سەددام حوسێن. ئەوەی سەراسیمەمان دەکات ئەو ڕوە قێزەوەنە نیە،کە هەمیشە دەخوازێت خۆی وەک باشترین بەڕێوەبەری وڵات هەژمار بکات، بەڵکو ئەوەیە لە چرکەساتێکدا سەدان و هەزاران مرۆڤی سڤیل و بێ تاوان بەرەو ڕوی مەرگ دەکات،ئەوەی لای بەندە شایەنی ئاماژە بۆ کردنە ئەوەیە: ئێمە لە ئەزەلەوە قوربانی دەستی وڵاتە داگیرکارەکان بوین،هاوکات تاوەکو ئێستا هیچ کامێک لەم وڵاتانە چاوی بەوە هەڵنایەت،گەلێکی چەوساوە بەڕەوای دەبینێت خاوەن کلتور و پیرۆزی و زمانی خۆی بێت.

لە ڕێکەوتی ١٦/٣/١٩٨٨ هەڵەبجە یەکێک لە گەورەترین تراژیدیا سەختەکانی بە خۆیەوە بینی، ئەم ڕوداوە تەنگەژە ئامێزە تاوەکو ئێستا وەک زامێکی ئەبەدی لە قورگی هەر یەکێکمان ماوەتەوە.
دەبێ کەسمان ئەوە لە یاد نەکەین کورد لە هەر حاڵەتێکدا بێت دواجار خاوەن شوناسی خۆیەتی،لەم ڕۆژە دژوارەدا دەبێ ئەوە بە هیچ جۆر و شێوەیەک لە یاد نەکەین هەڵەبجەی شەهید فەخرێکە بۆ هەمو ئەوانەی نیشتیمانپەروەرن، بە داخەوە ئەو وڵاتە سیاسیانەی بانگەشەی بۆ دیموکراتی بون و مافی مرۆڤ بونمان بۆ نمایش دەکەن،زیاتر لە سێ دەیە بێ ئاگایانە مامەڵەیان لەگەڵ گەلی کورد و بە تایبەت هەڵەبجەی شەهید دەکەن.

(حەمە هیوا)
١٥/٣/٢٠١٩